

A MAGYAR NYELV EREDETE

2022 ősz

Prof. dr. Maticsák Sándor
maticsak.sandor@arts.unideb.hu

Finnugor Nyelvtudományi Tanszék
<http://mnytud.arts.unideb.hu/finnugor/>

1

Az előadás tematikája

- I. A nyelvrokonság fogalma
- II. Az uráli népek és nyelvek bemutatása
- III. A nyelvrokonság bizonyítékai
- IV. Őshazaelméletek
- V. Az alapnyelv jellemzése

2

I. A nyelvrokonság fogalma

1. Nyelvrokonság vagy néprokonság?
2. Hasonlít vagy nem hasonlít? Hogyan közelítsünk a NYELVrokonság problémájához?
3. A finnugor rokonság elutasítása:
a nyelvi presztizs és az „elszakadt lánc”
4. Teóriák a magyar nyelv eredetére
  - ◆ A nyelvrokonítás nyelven kívüli mozgatórugói
  - ◆ A magyar mint ősnyelv
  - ◆ A magyar rokonítása más nyelvekkel:
magyar–hun, –török, –sumér, –japán stb.
5. A genetikai és tipológiai rokonság kapcsolata

3

II. Az uráli népek és nyelvek bemutatása

- ◆ Földrajzi elhelyezkedés
- ◆ Családfa szerinti csoportosítás
- ◆ A lélekszám és a kulturális rendszerek kiépítettsége szerinti csoportosítás
- ◆ Az orosz–finnugor együttélés (ill. a finn–svéd viszony), a kisebbségi lét kérdései

4

III. A nyelvrokonság bizonyítékai

- ◆ A szabályos hangmegfelelések tendenciája
- ◆ Az alapnyelvi szókészlet (mit használhatunk?)
- ◆ A zárhangok néhány megfelelése az indoeurópai nyelvek köréből
- ◆ Az uráli nyelvek rokonságának bizonyítékai:
  - ♣ hangtani egyezések: a zárhangok
  - ♣ alaktani egyezések: ige- és névszórágok, jelek

5

IV. Őshazaelméletek

- ◆ Kronologizáció és lokalizáció az indoeurópai és uráli őshaza meghatározásában
- ◆ Az ázsiai elmélet
- ◆ A Volga–Káma vidéki őshaza
- ◆ A baltikumi őshaza
- ◆ Az Urál-vidéki őshaza
- ◆ Az ugor őshaza
- ◆ A magyarok őshazája és vándorlása

6

V. Az alapnyelv jellemzése

- ◆ Hangtan: magánhangzók és mássalhangzók
- ◆ Morfológia: a szavak szerkezete
- ◆ Alapnyelvi szófajok
- ◆ Ragok és jelek az alapnyelvben
- ◆ Néhány rag története, mai folytatása

7

I. A nyelvrokonság fogalma

1. Nyelvrokonság vagy néprokonság?
2. Hasonlít vagy nem hasonlít? Hogyan közelítsünk a NYELVrokonság problémájához?
3. A finnugor rokonság elutasítása:
a nyelvi presztizs és az „elszakadt lánc”
4. Teóriák a magyar nyelv eredetére
  - ◆ A nyelvrokonítás nyelven kívüli mozgatórugói
  - ◆ A magyar mint ősnyelv
  - ◆ A magyar rokonítása más nyelvekkel:
magyar–hun, –török, –sumér, –japán stb.
5. A genetikai és tipológiai rokonság kapcsolata

8

A közvélekedés

- ◆ sumérok vagyunk
- ◆ hunok vagyunk
- ◆ szittyák (szkíták) vagyunk
- ◆ törökök vagyunk
- ◆ japánok vagyunk (stb.)

NEM VAGYUNK FINNUGOROK!!!

A MAGYAR NÉP TÖRÖK/HUN/JAPÁN EREDETŰ →

A MAGYAR NEM FINNUGOR NYELV!!!

9

1. témakör

Nyelvrokonság vagy néprokonság?

10

Nyelvek rokonsága = népek rokonsága???

**Minden baj alapja:
nép és nyelv nem ugyanaz!!!**

**A NYELVNEK EREDETE VAN,
A NÉPNEK EREDETEI.**

11

Nyelvek rokonsága ≠ népek rokonsága!

- pl. egy család tagjai, vegyes házasságok „eredményei”
- Közép-Európában ki a „magyar”?
- ha hasonlít: rokon?
- nyelvcseré: bolgárok, lappok
- vogulok külseje
- a nyelvészet és a genetika kapcsolata

12

2. témakör
Hasonlít vagy nem hasonlít?
Avagy: hogyan közelítsünk
a NYELVrokonság problémájához?

- 2.1. A nem látható rokonság
2.2. A látható rokonság

13

A nyelvrokonsághoz való viszony
Mennyiben más az indoeurópai és a finnugor
nyelvek rokonsága?

- ◆ Az egyik azonnal hallható és látható.
- ◆ A másik pedig csak nyelvészeti eszközökkel fejthető meg.

14

1) A nem látható rokonság I.

*Mieleni minun tekevi,
aivoni ajattelevi
lähteäni laulamahan,
saa'ani sanelemahan,
sukuvirttä suoltamahan,
lajjivirttä laulamahan.
Sanat suussani sulavat,
puhe'et putoelevat,
kielelleni kerkiävät,
hampahilleni hajoovat.*

15

1) A nem látható rokonság II.

- ◆ Whereas recognition of the inherent dignity and of the equal and inalienable rights of all members of the human family is the foundation of freedom, justice and peace in the world...
- ◆ Considerando que la libertad, la justicia y la paz en el mundo tienen por base el reconocimiento de la dignidad intrínseca y de los derechos iguales e inalienables de todos los miembros de la familia humana...
- ◆ Tekintettel arra, hogy az emberiség családjá minden egyes tagja méltóságának, valamint egyenlő és elidegeníthetetlen jogainak elismerése alkotja a szabadság, az igazság és a béke alapját a világon...

16

2) A látható rokonság
A Miatyánk különböző nyelveken

LATIN ÉS ÚJLATIN NYELVEK

latin Pater noster qui es in caelis: sanctificetur nomen tuum
francia Notre Père qui es aux cieux, ton nom soit sanctifié
olasz Padre nostro che sei nei cieli, sia santificato il tuo nome
spanyol Padre nuestro que estás en los cielos, santificado sea Tu nombre
portug. Pai nosso, que estás nos céus, santificado seja o teu nome

17

A Miatyánk különböző nyelveken

GERMÁN NYELVEK

angol Our father, which art in heaven: hallowed by the name
holland Onze Vader, die in de hemelen zijt, geheiligd zij Uw naam
német Vater Unser im Himmel, geheiligt werde Dein Name
dán Vor Vader, du som er i himlene, helligt blive dit navn
svéd Vår fader, du som är i himlen, låt ditt namn bli helgat
norvég Fader vår, du som er i himmelen, helliget werde ditt navn
izlandi Fad'ir vor, þú sem ert á himnum, helgist þitt nafn

18

A Miatyánk különböző nyelveken

SZLÁV NYELVEK

lengyel	Ojciec nasz, który jest w niebie, święć się imię Twoje
cseh	Otče naš, jenž jsi v nebesích, posvět' se jméno tvé
szlovák	Otče náš, ktorý si v nebesiach, posväť sa meno tvoje
horvát	Oče naš, koji si na nebesima, da se sveti ime tvoje
szlovén	Oče naš, ki si na nebesih, posveti se ime tvoje

BALTI NYELVEK

lett	Mūsu tēvs debesīs, svētīti lai top Tavš vārds
litván	Tėve musu kuris esi dangujė, teešė šventas Tavo vardas

19

A Miatyánk különböző nyelveken

FINNUGOR NYELVEK

finn	Isä meidän, joka olet taivaissa, pyhitetty olkoon sinun nimesi
észti	Meie Isa, kes Sa oled taevas, pühitsetud saagu Sinu nimi
lappÉ	Ačče min, don, gutte læk almin, basotuvvus du namma.
mordvin	Меңе!ең миңек Т'ет'анок, Иневанксекс лововозо тоң!емет
cseremiszi	Memnan uzii ilimaret kiusiuluste, tinin liumet volgu sestis
votják	Aimy mi'lam in vylm ulyš, burā med vaiškoz nimed tynad
vogul	Nen sidy sagat poikšat: muñ azieu, turmet ochtyna ultot

20

A számnevek az indoeurópai nyelvekben

	egy	két	három	négy	öt
szanszkrit	ekas	dvau	trayah	čatvarah	panča
ógörög	εἷς	δύο	τρεῖς	τέτταρες	πέντε
latin	ūnus	duo	tres	quattuor	quinque
francia	un	deux	trois	quatre	cinq
spanyol	uno	dos	tres	cuatro	cinco
olasz	uno	due	tre	quattro	cinque
gót	ains	twai	treis	fidwor	fimf
angol	one	two	three	four	five
német	eins	zwei	drei	vier	fünf
norvég	en	to	tre	fire	fem

21

A számnevek a finnugor nyelvekben

magyar	egy	két	három	négy	öt
vogul	akwa	kít	žürum	ńıla	at
osztják	ěj	kāt	kolem	ńělā	wet
votják	odig	kīk	kviń	ńīl'	vit'
ziürjén	eťik	kīk	kujim	ńol'	vit
mordvin	vejke	kavto	kolmo	ńī!e	vet'e
cseremiszi	ik	kok	kām	ńāl	wāc
lappD	akte	guokte	gulme	nie!je	vijte
finn	yksi	kaksi	kolme	neljä	viisi
észti	üks	kaks	kolm	neli	viis
! sumér	dili	min	eš	limu	i
! török	bir	iki	üç	dört	beş

Ennek alapján talán mégis rokon?? Ősi szókincs!

22

3. témakör

A finnugor rokonság elutasítása:
a nyelvi presztízis és az „elszakadt lánc”

3.1. A nyelv presztízis

- a nyelvcsaládok nagysága
- a nyelvek népszerűsége

3.2. A lánc megszakadása

3.3. A nyelvek rokonításának további módszertani problémái

23

Miért utasítjuk el a finnugor rokonságot?

Nyelven kívüli mozgatórugó:
a nyelvi presztízis.

Nyelvi ok:
A „lánc megszakadása”

24

1) A nyelvi presztízs

- ◆ a nyelvi presztízs változik
- ◆ 1.sz. első századok: latin, reneszánsztól ismét
- ◆ 8. századtól: arab
- ◆ 17–19. század: spanyol, francia, majd német (ld. Oroszo.)
- ◆ a német Közép-Európában
- ◆ ma: angol
- ◆ összefügg a társadalmi-politikai változásokkal:
  - ◆ világbirodalom, gyarmatok, Szovjetunió
  - ◆ az irodalomtól a könnyűzenétől át a sportig

25

1) A nyelvi presztízs

Indoeurópai ↔ finnugor nyelvek

- a) nagy nyelvcsalád ↔ kis nyelvcsalád
- b) régi, dicső nyelvek ↔ elszigetelt, érdektelen nyelvek
  - nyelvemlékek (~ a népek történelmi szerepe)
  - nyelvek népszerűsége
  - politikai, gazdasági kulturális hatósugár

26

a) A két nyelvcsalád nagysága

INDOEURÓPAI	FINNUGOR (URÁLI)
kb. 150 nyelv	kb. 25 nyelv
3 milliárd fő	25 millió fő
Európa, Ázsia, Amerika, Ausztrália	Európa, Szibéria

27

A világ legnagyobb nyelvei

kínai mandarin	1 051	sino-tibeti
arab	422	sémi-hámi
hindi	366	indoeurópai
angol	341	indoeurópai
spanyol	322	indoeurópai
bengáli	207	indoeurópai
portugál	176	indoeurópai
orosz	167	indoeurópai
japán	125	
német	100	indoeurópai
koreai	78	
francia	78	indoeurópai

28

Nagy nyelv-e a magyar?

- ◆ Hány nyelv van Európában?
- ◆ És ebből hányadik lehet a magyar?

„A nyelv olyan nyelvjárás, melynek saját hadserege és flottája van.” (Max Weinreich, 1894-1969)

29

A világ nyelvei

Ethnologue

1996: 6 703 nyelv
2009: 6 909 nyelv
2019: 7 111 nyelv

30

A magyarok a világban

Magyarországon	9 800 000
Romániában	1 300 000
Szlovákiában	500 000
Szerbiában	300 000
Ukrajnában	150 000
Horvátország, Szlovénia, Ausztria:	30–50 000
Nyugati és izraeli diaszpóra:	max. 500 000
Összesen: kb. 12,5 millió fő (20–22% kétnyelvű)	
Ethnologue:	12 574 280

31

Európa legnagyobb nyelvei

1. spanyol	405	11. román	24	21. albán	7,6
2. angol	360	12. azeri	23	22. katalán	6,6
3. portugál	215	13. holland	22	23. finn	5,4
4. orosz	155	14. görög	13	24. dán	5,3
5. német	95	15. cseh	12,5	25. szlovák	5,1
6. francia	75	16. magyar	12,5	26. norvég	5,0
7. török	63	17. svéd	11		
8. olasz	59	18. belorusz	10		
9. lengyel	40	19. bolgár	8,5		
10. ukrán	30	20. szerb	8,2		

♦ Nagyon viszonylagos adatok.

♦ A szűk értelemben vett Európa nyelvei (de beszélők szerte a világon).

32

b) A nyelvek népszerűsége

Hányan tanulnak a világon angolul / németül / olaszul / spanyolul (stb.)

És hányan tanulnak vogulul?

És magyarul?

- osztják rockzenész
- cseremisiz focista
- zürjén színész
- szamojéd író
- karjalai politikus

?

33

A nyelvi presztízis

- ♦ A magyarnak kicsi a presztízis
- ♦ Objektív ok: elszigetelt nem indoeurópai nyelv
- ♦ Szubjektív ok: leértékeljük magunkat

DE!

- ♦ politikai, gazdasági, kulturális (?) súlytalanság
- ↔ nagyravágás

→ dicső magyarságnak dicső múlt kell!
(ha már nincs dicső jelenünk) → hun, sumér, török...

34

Dicső magyarság ↔ halzsíros atyafiak

- ♦ A mai Európában három nyelvcsalád: indoeurópai, kevés altaji és finnugor
- ♦ Közép(kelet) Európában egyedül mi képviseljük a "nyelvi másságot"
- ♦ keletről, Ázsiából jöttünk
- ♦ A köztudatban erősen él, hogy mi voltunk/vagyunk a keresztény Európa védőbástyája (tatárok, törökök)
- ♦ a történelmi veszteségeket állandóan kompenzálni akarjuk
- ♦ A „felsőbbrendű nép” eszméje
- ♦ a mai Törökországban: a török a világ legősibb nyelve

35

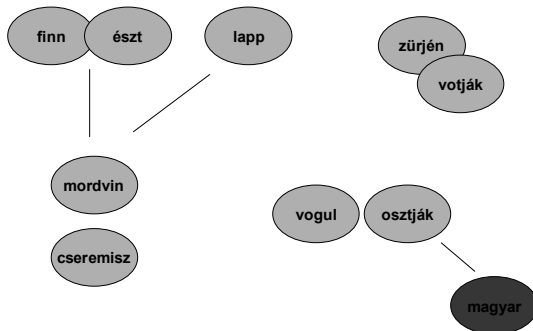
Dicső magyarság ↔ halzsíros atyafiak

Dicső magyaroknak dicső múlt kell!

- ♦ sumérok: a világ első írásbeliségével rendelkező, dicső ősi nép
- ♦ hunok:dicső, harcias, "férfias" rokonok
- ♦(ó)törökök: harcban bátor, férfias törökségi népek ↔ halász-vadász-gyűjtögető, a mai napig primitív körülmények között élő természeti népek
- ♦ ma a finnek, észtek gazdagok, mégsem kellene...

36

2) Az „elszakadt lánc”

37

A finnugor nyelvek rokonsági foka

- ◆ A finnugor nyelvek sorából, a magyar szemszögéből nézve, hiányoznak a láncszemek.
- ◆ Legközelebbi rokonaink is túl távol vannak, egyáltalán nem értjük őket.
- ◆ A finn még távolabb van!
- ◆ A magyar és finn rokonsága kb. olyan fokú, mint a svéd – portugál, norvég – görög, angol – lengyel reláció.
- ◆ DE! Az angol és a lengyel között nem elvárás a megértés!!

38

Téves következtetések

- ◆ A laikus emberek számára a nyelvrokonság fogalma egyenlő a megértéssel.
  - Ha értjük, rokon. Ha nem értjük, nem rokon
  - A finneket (stb.) nem értjük, tehát nem rokon.
- ◆ Megoldás: nehéz, mert csak a nyelvészeti módszerek elsajátításával lehet(ne) megértetni velük a nyelvrokonság valódi jellegét.

39

A nyelvrokonság elfogadása

- ◆ Az indoeurópai nyelvek rokonsága megkérdőjelezhetetlen tény.
- ◆ Az egyes másodlagos nyelvcsaládokon belül a rokonság azonnal felismerhető.
- ◆ A finnek, észtek és kisebb finnugor népek számára a nyelvrokonság (= más finnugor népekkel, köztük a magyarral is!) megkérdőjelezhetetlen tény.
- ◆ A fgr. nyelvrokonság tagadása ilyen erősen csak a magyarok esetében merül fel.

40

3) A nyelvek rokonításának további módszertani problémái

- ◆ nyelvészet és régészet
  - a tarsolylemezek nem beszélnek
  - írásbeliség hiánya > nyelv(ek)hez nem köthető
- ◆ nyelvészet és néprajz
  - szokások, zene, ételek

41

Nyelvészet és genetika

- ◆ az egyik leggyorsabban fejlődő tudományág, divat
- ◆ genetikai térkép, génszabályozás
- ◆ ??az identitás elsődleges hordozója
- ◆ „a genetikusok bebizonyították, hogy nem finnugorok, hanem japánok/hunok/törökök stb. vagyunk”
- ◆ a DNS tárolja az élőlények átörökléshez szükséges genetikai információkat
- ◆ Y-kromoszóma csak apai ágon öröklődik
- ◆ mitokondriális DNS (mtDNS) csak anyai ágon
- ◆ DNS szerkezete: James D. Watson és Francis Crick, 1953

42

Nyelvészet és genetika

- ◆ régészeti genetika (archeogenetika).
- ◆ leszármazási fa rajzolható meg elvileg az „afrikai Ádámtól és Évától” a ma emberéig
- ◆ Török Tibor: ázsiaiak vagyunk
- ◆ Neparáczi Endre: hunok vagyunk
- ◆ DE!! nincs egyenes kapcsolat egy nyelv története és a nyelvet beszélők genetikai leszármazása között
- ◆ III. Béla DNS-e: nem finnugor, hanem eurázsiai géneket hordozott ???

43

Az Árpádok DNS-e

uralkodó	felesége
II. Béla (1131–41)	Ilona, egy szerb fejedelem lánya
II. Géza (1141–62)	Eufroszina, Msztizsláv kijevi nagyfejedelem lánya
III. Béla (1172–96)	Anna Chatillon, Konstancia antiochiai fejedelemné lánya
II. András (1205–35)	Gertrúd, IV. Berthold merániai herceg lánya
IV. Béla (1235–70)	Mária, Theodorosz Laszkarisz nikaiai császár lánya
V. István (1270–72)	Erzsébet, Szejhán kun fejedelem leánya
IV. (Kun) László (1271–90)	

44

Nyelvészet és genetika

“Az, hogy egyenes korreláció állna fenn valamely nyelv története és a nyelvet beszélők genetikai leszármazása között, több szempontból is igazolhatatlan feltételezés. Míg a genetikai állomány átöröklése kizárólag vertikális úton történhetik, addig a nyelv átöröklése éppúgy lehet vertikális, mint (nyelvi kapcsolatok következtében) horizontális, s ez utóbbival összefüggésben: míg az embernek csak egyetlen génállománya lehet, addig nyelve kettő is vagy éppen több. Genetikai azonosságokból vagy hasonlóságokból következtetni egy közösség nyelvére, nyelvi rokonságára, vagy éppen megfordítva, szinte lehetetlenség, hiszen nyelv és génállomány között nem áll fenn oksági viszony” (Bakró-Nagy Marianne).

45

4) Következtetés

Kiindulópont:

- ◆ A közgondolkodásban a nyelv- és néprokonság keveredik. A nyelvrokonságot nem támaszthatja alá/cáfolhatja az antropológia, a genetika, a régészet, a néprajz.

Objektív probléma:

- ◆ A finnugor nyelvek rokonsága (főként a magyar szemszögéből nézve) csak tudományos, nyelvészeti módszerekkel bizonyítható.

Szubjektív probléma:

- ◆ Ideológiai és pszichológiai sík (népszerű a sumér rokonság, dicső múlt keresése, a miénk volt az ősn nyelv stb.).

→ tudománytalan nézetek tömkelege

46

Az eddigi témakörök összefoglalása

1. Nyelvrokonság vagy néprokonság?

2. Hasonlít vagy nem hasonlít?

Hogyan közelítsünk a NYELVrokonság problémájához?

3. A finnugor rokonság elutasítása:

nyelvi presztízs és az „elszakadt lánc” ideológiai és pszichológiai okok

47

4. témakör

Teóriák a magyar nyelv eredetére

48

Teóriák a magyar nyelv eredetére

- 4.1. A nyelvrokonítás nyelven kívüli mozgatórugói: a halszagú rokonság tagadása
- 4.2. A magyar volt az ősnyelv
- 4.3. A magyar rokonítása más nyelvekkel
  - A) A magyar–hun „rokonság”
  - B) A magyar–török „rokonság”
  - C) A magyar–sumér „rokonság”
  - D) A magyar–japán „rokonság”

49

1) A halszagú rokonság tagadása

- ◆ Ezek nem lehetnek a rokonaink!
- ◆ Nekünk, dicső magyaroknak nem lehetnek ilyen szegény rokonaink!
- ◆ Dicső népnek dicső múlt, dicső rokonok!
  - (nyelvi) elszigeteltség
  - a történelem veszteségei
  - nagyravágyás
  - elődkeresés
- ◆ Tudati kompenzáció

50

A halszagú rokonság tagadása

- ◆ kezdetei: a nemzeti romantika kora (eposzok, Buda halála, Zalán futása)
- ◆ emigráció: gyökértelenség, kiemelkedni vágyás
- ◆ szélsőjobboldali „divat”
- ◆ sumér, hun, szittyá stb. elméletek aranykora van ma
- ◆ nagyon sok amatőr „nyelvtész”

51

2) A magyar volt az ősnyelv

- ◆ XV–XVI. sz.: földrajzi felfedezések
- ◆ protestantizmus > nemzeti nyelvek feltámadása > nemzeti nyelvek grammatikája
- ◆ három szent nyelv: héber, görög, latin
- ◆ a magyart eleinte a héberhez hasonlították
Geleji Katona István: Magyar grammatikatska, 1649
Komáromi Csipkés: Hungaria illustrata, 1655

52

A magyar volt az ősnyelv

- ◆ Otrókosi Fóris Ferenc: A magyarok eredete (1682)
nyelvünk héber eredetű
Attila = Acélos, Amazon = Ámasszony, magyar = megjáró (vándor)
- ◆ Tröster János: Régi és új Erdély (1666)
nyelvünk a némettel rokon
ház ~ Haus, víz ~ Wasser, saláta ~ Salat
- ◆ Sajnovics János: Demonstratio (1770), Gyarmathi Sámuel: Affinitas (1799)
– itthon visszhangtalan, nevétség tárgya

53

A magyar volt az ősnyelv

- ◆ Horváth István: Rajzolatok a magyar nép történetéből (1825)
„pözsög a szentírás mindenféle régi magyar nevektől”

*Ádám = átadám (az almát), Babilon = Bábolna,
Karthágó = Kard-hágó, Ilion = Ilonka-vár,
Herkules = harkályos, Boszporusz = vasporos,
Jeruzsálem = Gerő-Sólyom
Koppenhága = Kappanhágó, Stockholm = Istókhalma*

54

A magyar volt az ősnyelv

◆ Táncsics Mihály:

a = távolra mutató hang, b = be, bele
> ab = azt az elemőzsiát be a szájba:
abált szalonna, abrak, bab, Abendessen

◆ Markos Gyula (1916):

Élő him = Elohim, Jó java = Jahve,
ata nao jó = Adonáj
kozmosz = közmű, demokrata = tömeg akarata
cornus 'szarv' < szurnok, taurus 'bika' < szurat

55

Az úrből jöttünk 1.

Manapság, pl. **Plessa Elek** (1985):

A fajokat a Földre hozó Úr-ősök

= Pál-Ősü Elek úr-ős

„Elek Úr-ős első térésekor
a kárpáti magyar fajt
hozta, úrhajója Erdélyben,
Gyulafehérvár térségében
ért földet”

56

Az úrből jöttünk 2.

A Spirituális Tiszta Fény hírei. **Bartha Gizella** kapcsolata a szíriuszi Magyar-bolygóval

„Rengeteg szíriuszi lélek él a Földön, többnyire magyar sorsban inkarnálódva [...] Utoljára gróf Teleki Pál, aki találkozott Nimród édesapjával, aki zenetanár a Szíriuszon, az öreg Nimróddal [...] A ruha az egy szakrális eszköz, ami elősegíti a csakráknak a működését, és ez az úgynevezett szakrális ruha a bocskai [...] A Pannón kultúrába, ami 37.800 évvel ezelőtt volt ... a szíriusziak segítségével létre hoztak 347 Arvisúra-szentélyt, beavatóközpontot. [...] Enlil mondta, hogy amikor leszálltak az úrhajóval az erdélyi Kárpátoknak egy adott pontján, ... ott voltak a jó remetei székely favágók. [...] Rovásírással írnak, amit szíriuszi képirásnak neveznek, és jelenleg ez a Földön a székely rovásírás, 80%-ban a székely rovásírás azonos a szíriuszi képirással, és a dimenzióváltás után visszavezetik a szíriuszi képirást... turul nyelven vagy magyar nyelven fogunk beszélni! Ők ezt így nevezik, hogy mi turul nyelven beszélünk, de ugyanúgy beszélnek, mint mi, tehát magyarul, mert a Turul nemzetség a Szíriusz őslakói.”

57

3) A magyar nyelv rokonítása más nyelvekkel

abor-miri, ajno, angol, bahingya, baszk, bodó, brahui, bután, csin, csuruszja, dafla, dravida, dumi, egyiptomi etruszk, garo, garung, gondi, görög, hettita, hórpá, humi, japán, jukagir, kacsari, kamu, kamcsadál, khasszi, kínai, kocs, korják, kulungya, lehorong, lepcsza, magyar, manipur, manyók, maori, migal, mikir, munda, örmény, pelazg, perzsa, rodong, sumer, szangpang, szanszkrit, szerpa, szokpa, szunvár, tapka, telugu, tibeti, tamil stb.

58

3) A magyar nyelv rokonítása más nyelvekkel

- ◆ a rokonítás alapja: a szóegyezés, és csak az (alaktan soha, csak nyelvtipológia)
- ◆ de könnyen belátható, hogy két nyelvben véletlenszerű egyezések is lehetnek
- ◆ véletlen egyezések: *eleven, persze*, 'kanyar'

59

A hasonlóság nem elég

- ◆ a „rokonítás” alapja: a szóegyezés, és csak az (alaktan soha!)
- ◆ a nyelvek rokonításának nem a szavak hasonlósága a legfőbb bizonyítéka, hanem a hangok *szabályos, rendszerszerű* változása
- ◆ bármely két tetszőleges nyelvben találhatunk néhány hasonló alakú szót: *eleven, persze*, 'kanyar'
- ◆ a nyelvek magán- és mássalhangzó-állománya véges
- ◆ a kombinációk száma is véges
- ◆ ráadásul nem minden lehetőség realizálódik
- ◆ CVC szerkezetű szavak esetében kb. 15%-a valósul meg
- ◆ minél rövidebb egy szó, annál könnyebb “megfelelést” találni valamelyik nyelvből

60

A hasonlóság nem elég

- ◆ *bab, báb, bob, búb*
*beb, *béb, *bib, *bíb, *bób, *büb, *bűb
- ◆ *kar, kár, kér, kor, kór, kör, kőr, kúr, kűr*
*ker, *kír, *kír, *kur

61

???

<i>bolt</i>	<i>lap</i>	<i>puff</i>
<i>far</i>	<i>lent</i>	<i>ring</i>
<i>hang</i>	<i>mind</i>	<i>tan</i>
<i>hat</i>	<i>most</i>	<i>tart</i>
<i>here</i>	<i>must</i>	<i>tilt</i>
<i>hint</i>	<i>nap</i>	<i>toll</i>
<i>hit</i>	<i>old</i>	<i>van</i>
<i>hold</i>	<i>pad</i>	<i>vet</i>
<i>jog</i>	<i>pap</i>	

62

Angol–magyar „rokonság”

<i>bolt</i> 'tolózár, retesz'	<i>lap</i> 'öl'	<i>puff</i> 'lehelet, fuvallat'
<i>far</i> 'messze, távol'	<i>lent</i> 'nagybőjt'	<i>ring</i> 'gyűrű; cseng'
<i>hang</i> '(fel)akaszt, függ'	<i>mind</i> 'ész, értelem'	<i>tan</i> 'barnaság'
<i>hat</i> 'kalap, sapka'	<i>most</i> 'legtöbb',	<i>tart</i> 'gyümölcslepény'
<i>here</i> 'ide, itt, innen'	<i>must</i> 'kell, muszáj'	<i>tilt</i> '(meg)billen'
<i>hint</i> 'utal, céloz'	<i>nap</i> 'szundikálás'	<i>toll</i> 'úthasználati díj'
<i>hit</i> 'ütés, találat'	<i>old</i> 'öreg',	<i>van</i> 'furgon'
<i>hold</i> '(meg)fog, tart'	<i>pad</i> 'párna'	<i>vet</i> 'állatorvos'
<i>jog</i> 'lassan fut, kocog'	<i>pap</i> 'pép'	

63

Svéd–magyar „rokonság”

<i>bak</i> 'hát, hátlap; sütés'	<i>fog</i> 'ok, indok'
<i>baki</i> 'hátsó'	<i>haj</i> 'cápa'
<i>bog</i> 'szügy; tarja'	<i>hal</i> 'sima; síkos'
<i>bot</i> 'orvosság'	<i>halva</i> 'fele vminek'
<i>bringa</i> 'hoz, visz'	<i>has</i> 'lábszár'
<i>bukta</i> 'meggörbül'	<i>hat</i> 'gyűlölet'
<i>dal</i> 'völgy'	<i>haveri</i> 'hajókár, havária'
<i>dörren</i> 'ajtó'	<i>hopp</i> 'remény'
<i>fal</i> 'eladó'	<i>hull</i> 'hús, háj'
<i>fel</i> 'hiba'	<i>is</i> 'jég'

64

Svéd–magyar „rokonság”

<i>kaka</i> 'sütemény'	<i>pilla</i> 'piszkál, turkál'
<i>kocka</i> 'szakácsnő'	<i>rak</i> 'egyenes, sima (haj)'
<i>köp</i> 'vétel, vásárlás'	<i>ring</i> 'gyűrű, karika'
<i>lik</i> 'holttest, hulla'	<i>rum</i> 'tér, térség; hely'
<i>lom</i> 'búvármadár'	<i>tag</i> 'fogás'
<i>lova</i> 'megígér'	<i>tipp</i> 'lerakodóhely'
<i>lök</i> 'hagyma'	<i>tok</i> 'bolond'
<i>lusta</i> '(érzéki)vágy'	<i>vad</i> '1. lábikra, 2. kerítőháló, 3. fogadás'
<i>nej</i> 'nem',	<i>vall</i> 'földhányás; legelő, gyeplő'
<i>nos</i> 'pofa,	<i>vak</i> 'virrasztás'
<i>vett</i> 'ész, értelem'	<i>van</i> 'megszokott; tapasztalt, jártas'
	<i>villa</i> 'érzéki csalódás, káprázat'

65

Svéd–magyar „rokonság”

<i>kolos</i> 'széngáz'
<i>lilla</i> 'kicsi'
<i>linda</i> 'pólya'
<i>papp</i> 'keménypapír, papírlemez'

66

További példák

latin *manus* 'kéz', *ovis* 'juh'

olasz *fa* 'csinál', *favilla* 'szikra', *fedele* 'hűség',
inni 'hymuszok', *mese* 'hónap', *neve* 'hó',
pesti 'kártevők', *talpa* 'vakond', *torna* 'visszatér',
pista 'pálya'

francia *lent* 'lassú', *pont* 'híd', *porc* 'sertés', *tente* 'sátor',
vers 'felé'

67

További példák

cseh *lom* 'törés', *nádor* 'daganat', *zápor* 'tagadás'

szlovák *kapor* 'ponty', *most* 'híd', *zamat* 'bársony'

izlandi *bál* 'tűz', *hús* 'ház', *mór* 'láp'

lett *balta* 'fehér', *kaja* 'láb', *patika* 'tetszett',
tagad 'most', *vakar* 'este'

68

Mi nem számít?

A nyelvrokonság vizsgálata során
nem számítanak:

- ◆ onomatopoeitikus szavak
- ◆ gyermeknyelvi szavak
- ◆ jövevényszavak

69

A magyar nyelv legfőbb „rokonításai”

- A) A magyar–hun „rokontság”
- B) A magyar–török „rokontság”
- C) A magyar–sumér „rokontság”
- D) A magyar–japán „rokontság”

70

A) A magyar–hun „rokontság”

- ◆ A középkorban nemzeti tudat kellett:
Anonymus: *Gesta Hungarorum*
Anonymus: III. Béla (1172–1196) jegyzője??
Kézai Simon: *Gesta Hungarorum et Hunnorum* (1283–85)
Kézai: IV. László udvari papja
- ◆ Kézai célja:
  - a király hatalmának dicsőítése
  - nemeseknek dicső ősök
  - a külföldi krónikák rosszul ítélnék meg minket
- ◆ A legfőbb „aktuálpolitikai érdek”:
igazolni kellett az adott regnum birtoklásához való történeti jogot!

71

Mit tudunk a hunokról?

- ◆ Belső-Ázsia sztyeppéiről származó nomád nép
- ◆ Elődei valószínűleg a hsiungnuk
(talán ellenük építették a kínai nagy falat)
- ◆ 5. sz-ban hatoltak be a Kárpát-medencébe > Hun Birodalom
- ◆ Attila haláláig (453) itt > kivonultak a délorosz sztyeppékre,
ahol később összeolvadtak más népekkel
- ◆ Valószínűleg ótörök nyelvű nép
Vagy iráni. Vagy paleoszibériai.
- ◆ 19 törzs (nép?) „vegyülete” (Harmatta János)

72

Hunok és magyarok

Kézai:

- ◆ rettegett, vad hunokból > dicsőséges harcosok
- ◆ Álmos Attila egyenesági leszármazottja
- ◆ mi nem betolakodók vagyunk a Kárpát-medencében

Csodaszarvasmonda

- ◆ a hun hagyomány része
- ◆ a magyar hagyomány része, ez a honfoglalók eredetlegendája > Kézai: őseink közösek

DE!

a szarvas-mítosz Eurázsia igen elterjedt vándormotívuma

73

A hun–magyar rokonságeszme

A középkorban a hun–magyar rokonságeszme széles körben elterjedt

- ◆ Budai Krónika (*Chronica Hungarorum* 'A magyarok krónikája') a Magyarországon nyomtatott első könyv, Hess András, 1473 a hunokról szóló rész Kézai krónikájából származik
- ◆ Thuróczi János (történetíró, Mátyás király főjegyzője):
Chronica Hungarorum, 1488
a magyarok őstörténete = a hunok és a szkíták története
- ◆ Antonio Bonfini (Mátyás jeles történetírója)
Rerum Ungaricarum decades [A magyar történelem tizedei]
magyar–hun–avar azonosság

74

A hun–magyar rokonságeszme

- ◆ a 16. századtól a hun hagyomány országszerte elterjedt
- ◆ énekmondók > beépült a mondavilágba > Attila volt a magyarok első királya
- ◆ Werbőczy István Hármaskönyve (1517):
a nemesi réteg hun származású
- ◆ Heltai Gáspár, Zrínyi Miklós

75

A hun–magyar rokonságeszme

- ◆ 19. század elején, romantika > kelet, egzotikum
- ◆ Horvát István: a magyar mint ősnyelv
- ◆ A magyar hun, szittyá és ősi
- ◆ Vörösmarty Mihály: Zalán futása

76

A hun–magyar rokonságeszme

Arany János

- ◆ *Csaba királyfi*, 1853 (részletek)
- ◆ *Buda halála*, 1863
- ◆ 6. ének: *Rege a csodaszarvasról*
Vadat űzni feljövénnek
Hős fiait szép Enéhnek:
Hunor s Magyar, két dalia,
Két egytestvér, Ménrót fia

77

A hun–magyar rokonságeszme

Jókai Mór: *Kiskirályok* (1897)

“De én nem akarok semmi testvériséget se a finnekkel, se a lapponokkal, se a csuvasokkal, se a többi rongyos riha pereputtyal. Nekem Attila volt az ősapám!”

78

A hunok nyelve

- ◆ Az európai hun nyelvről alig vannak nyelvmemlékek, ezért nyelvi hovatartozásukat csak találgathatjuk
- ◆ három szót ismerünk (Priszkosz rétor, 449):
  - kamosz* 'erjesztett köleslé' (kelta jövevényszó?)
  - medosz* 'mézsör', (indoeurópai jövevényszó)
  - sztrava* 'halotti tor' (szláv jövevényszó?)
- ◆ Semmi nem bizonyítja a magyarral való **nyelvrokonságot!**

79

A hunok nevei

Dívatnevek

Gót nevek

Attila < *atta* 'atya' szó + *-ila* kicsinyítő képző
Ruga, *Rugila*, Attila nagybátyja
Bleda Attila testvére (> *Buda*)

Ótörök nevek

Mundzsuk Attila apja, (a magyar krónikában Bendegúz)
Arikan, Attila főfelesége (> *Kréka* > *Réka*)
Ellak, *Dengizik*, *Ernak*, Attila fiai

80

A magyar és a hungar(us) népnév eredete

Két nevünk van (ún. külső és belső nevek):

- ◆ ang. *Hungary*, ném. *Ungarn*, fr. *Hongrie*, ol. *Ungheria*, sv. *Ungern*, fi. *Unkari*, le. *Wegry*, or. *Vengrija* stb.
- ◆ szlk. *Mađarska*, horv. *Mađarskâ*

A finnugor népeknél a külső és belső nevek általában párban állnak:

finn ~ suomi, észt ~ viro, lapp ~ számi,
zürjén ~ komi, votják ~ udmurt, cseremisiz ~ mari,
vogul ~ manysi, osztják ~ hanti stb.

81

A magyar és a hungar(us) népnév eredete

A magyar népnév eredete:

magy- < ugor *mańćz 'ember, férfi'
~ vog. *māńši* 'manysi'

er < fgr. *irkâ 'férfi, fiú' (vö. *ember*, *férj*,
néember) ~ cser. *erge*, fi. *yrkö* 'férfi'

mogyer, *magyer* > *magyar* és *megyer*

82

A magyar és a hungar(us) népnév eredete

A *hungar(us)* népnév eredete:

ótör. *on-ogur* 'tíz nyíl' törzsszövetség >
unugor > *ungar* >>> lat. *Ungar*, *Ungarus* >
Hungarus, *Hungaria*

A *h-* betoldásának oka: néma *h-* a franciában;
téves rokonítás a hunokkal.

A szláv nyelvekben szabályos a *we-* szókezdet
(belső fejlődés eredményeként).

83

B) A magyar–török „rokonság”

Fogalommagyarázat:

- ◆ altaji
- ◆ türk
- ◆ ótörök
- ◆ köztörök
- ◆ volgai-török
- ◆ oszmán-török ~ anatóliai török
~ (mai) török

84

Ural–altaji rokonságméletek

A rokonságméletek három szinten jelentkeznek:

- 1) Ural–altaji rokonítás
- 2) Magyar–ótörök rokonítás
- 3) Magyar–török rokonítás

85

Altaji nyelvek

a) Török(ségi) nyelvek:

– köztörök ág:

oszmán–török, azeri, gagauz, türkmén (oguz nyelvek), baskír, tatár, kirgíz, kazah, karakalpak, karacsaj, *besenyő, *kun (kipcsak nyelvek), üzbég, ujjur, *csagatáj (turkesztáni nyelvek), altaji, sór, halasz, tuvai (szibériai), haladzs, jakut

– bolgár–török ág: csuvas, *volgai bolgár

86

Altaji nyelvek

b) Mongol nyelvek:

halha–mongol, burját,
kalmük

c) Mandzsú–tunguz nyelvek:

mandzsú, nanaj, orocs; evenki,
even, negidal, dzsürcsi

87

1) Ural–altaji rokonítás

◆ XIX. századi nézet, később megcáfolták, de ma is felbukkan

◆ az altaji nyelvek egymáshoz viszonya sincs kellőképpen tisztázva (csak a törökségekkel volt kapcsolatunk)

◆ A „bizonyítékok”:

agglutináló nyelvek, magánhangzó–harmónia, mássalhangzó–torlódás kerülése, a nyelvtani nemek hiánya, birtokos személyragok használata, a birtoklást kifejező ige hiánya, a főnév és melléknév egyeztetésének hiánya

◆ Ezek egyrészt a tipológiai rokonságra utalnak, másrészt csak mondattani bizonyítékok

◆ Hang- és alaktani bizonyítékok nincsenek!

88

2) Ómagyar–ótörök rokonítás

- ugor–török háború: 1869-től mintegy húsz éven át tartó tudományos vita
- Budenz József és Hunfalvy Pál (finnugor) vs. Vámbéry Ármin (török)
- kiindulópont: a magyarban nagyon sok olyan szó van, amely sok törökségi nyelvben megvan
- Budenz bebizonyította, hogy ezek a szavak jövevényszavak (nem rokoni kapcsolat eredményei)
- ezek a szavak a vándorlás korában (i.sz. V–IX. sz.) kerültek nyelvünkbe

89

Ótörök jövevényszavaink

- állattenyésztés, állatnevek: *bika, ökör, tünő, borjú, ünő, tulok, kos, kecske, disznó, teve, tyúk, gypajjú, karám, ól, gyeplő, béklyó, kantár, oroszlán, bölény, borz, görény, ürge, ölyv, karvaly, keselyű, sólyom, túzok, béka*
- földművelés, növények, gyümölcsök neve: *búza, árpa, borsó, kender, komló, csalán, arat, eke, sarló, tarló, dara, őrlő, kéve, alma, körte, dió, gyümölcs, szőlő, bor, som, kökény, gyékény, torma, bojtörján, kökörcsin*
- lakókörnyezet: *sátor, karó, kapu, kút, szék, bölcső, kép*
- foglalkozásnevek: *ács, szűcs*
- öltözködés: *saru, csat, bársony, gyöngy, gyűrű*

90

Ótörök jövevényszavaink

- társadalom: *törvény, tanú, bér, kölcsön, béke, tor, gyász*
- hitvilág, vallás: *bölcs, boszorkány, sárkány, ige, gyón, bűvöl, bájol, gyaláz*
- „kommunikáció”: *betű, szám, ír, tolmács*
- testrészek: *kar, nyak, térd, boka, gyomor, köldök, szakáll, szeplő*
- természet: *tenger, homok, szél, sár, árok, nyár, dél*
- melléknevek: *kis, apró, gyenge, öreg, bátor, gyáva, kék, sárga*

91

Egyéb török(ségi) jövevényszavaink

b) kun jövevényszavak (1200–1300)

- *csődör, komondor, kun, orosz, csősz, kalauz, koboz, maszlag*

c) oszmán-török réteg (1500–1600)

- öltözködés: *dolmány, csuha, kalpag, zseb, papucs, mamusz, szattyán, csiriz*
- étkezés: *tarhonya, pite, kávé, kajsz, findza, ibrik, bogrács,*
- fegyverek: *handzsár, dzsida*
- eszközök, tárgyak: *kefe, korbács, divány*

92

3) Magyar–(mai) török rokonságméletek

- ♦ teljességgel tudománytalan, szó sincs nyelvrokonságról
- ♦ alapja a tipológiai rokonság (mindkét nyelv agglutináló)
- ♦ nyelven kívüli érvek:
  - a magyarság belső-ázsiai kapcsolatai
  - a ma divatos antropológia és genetika „érvei”
  - zenei, néprajzi, gasztronómiai hitvilágbeli párhuzamok
- ♦ ezek a vándorlások korára vezethetők vissza, nem *nyelvrokonságon* alapuló érvek!

93

C) A magyar–sumér „rokonság”

A rokonítás alapja:

- ♦ titokzatos, dicső múltú nyelv (pszichológiai érv)
- ♦ agglutináló nyelv (nyelvtipológiai érv)
- ♦ nagyon kevesen értenek az igazi sumerológiához, nagyon kevesen tudják olvasni a sumer ékírástól származó szövegeket („gyakorlati” érv)

94

Kik azok a sumérok?

- ♦ sumér, sumer, szumír
- ♦ ismert nyelvrokonai nincsenek
- ♦ sumerül: *eme-ġir* ’anyanyelv’
- ♦ ókori Mezopotámia, Tigris–Eufratesz, Bagdadtól délre
- ♦ Gilgames eposz (sumér-akkád)

95

A sumér nyelv és írás

- ♦ a világ legrégebbi ismert írott nyelve
- ♦ legrégebbi emlékei: i. e. 3200 körül
- ♦ i. e. 2000 körül megszűnt beszélt nyelv lenni,
- ♦ fokozatosan felváltotta a semita nyelvcsaládba tartozó akkád
- ♦ a vallás és tudomány nyelvévé merevedett
- ♦ a II–I. ezred fordulóján kihalt
- ♦ csak a XIX. században fedezték fel ismét

96

A sumér nyelv fő jellemzői

A rokonítás leggyakoribb indokai: a magánhangzó-harmónia és az agglutináció (a hír igaz, de...)

♦ magánhangzó-harmónia:

kéttagú szón belül csak ugyanaz a mgh. állhat:
uru 'közösség', *numun* 'mag', *itid* 'hónap',
eger 'hát'

♦ agglutináció:

é-Nin-ngirsu-k-ak-a
templom-isten-Ngirsu-Gen-Gen-Iness
= 'Ngirsu isten templomában'

97

Sumér szöveg minta

iriki kug-kug-ga-am3 e-ne ba-am3-me-en-ze2-en kur
dilmunki kug-ga-am3 ki-en-gi kug-ga e-ne ba-am3-me-en-
ze2-en kur dilmunki kug-ga-am3 kur dilmunki kug-ga-am3
kur dilmun sikil-am3 kur dilmunki sikil-am3 kur dilmunki
dadag-ga-am3

Tiszták a városok – és ti vagytok azok, akiknek juttattak.
Tiszta Dilmun földje. Tiszta Sumer – és ti vagytok azok,
akiknek juttattak. Tiszta Dilmun földje. Tiszta Dilmun földje.
Érintetlen Dilmun földje. Érintetlen Dilmun földje.
Ósi Dilmun Földje.

98

D) A magyar–japán „rokonság”

A rokonítás alapja:

- ♦ dicső múltú és jelenű nyelv
(pszichológiai érv)
- ♦ agglutináló nyelv (nyelvtipológiai érv)
- ♦ viszonylag kevesen értenek hozzá („gyakorlati”
érv)
- ♦ divatjelenség: genetikai kutatások (antropológia?)

99

5. témakör

A (nyelv)genetikai és a tipológiai rokonság összefüggése

- 5.1. A genetikai osztályozás
- 5.2. A tipológiai osztályozás
- 5.3. Ezek összefüggése

100

A (nyelv)genetikai és a tipológiai rokonság összefüggése

- ♦ A magyar nyelv rokonítása során felbukkannak tudományosnak tűnő nézetek is, ezek a legveszélyesebbek
- ♦ Ok: a (nyelv)genetikai és a tipológiai rokonság összekeverése
- ♦ Következtetésük: azért rokon a sumér, a japán és a török, mert agglutináló nyelvek
- ♦ De könnyű belátni, hogy ha ez igaz lenne, akkor kb. 1500 nyelvrokonunk lenne (erről később)

101

1) A genetikai rokonság

A (nyelv)genetikai rokonság =
a nyelvcsaládok szerinti osztályozás

Ez a genetika nem „az” a genetika!

102

Indoeurópai nyelvcsalád

- ◆ indoiráni nyelvek: *szanszkrit, hindi, urdu, bengáli, asszami, oriya, marathi, bihari, gudzsarati, pandzsabi, nepáli, szingaléz, cigány (ind nyelvek), *méd, *szogd, *avesztai, alán, oszét, újperzsa, dari, tadzsik, pastu, kurd (iráni nyelvek)
- ◆ itáliai nyelvek: oszk, umber, faliszkuszi, venét, szabin, latin
- ◆ újlatin nyelvek: olasz, francia, spanyol, katalán, portugál, román
- ◆ kelta nyelvek: ír, skót (gael), walesi (kymro), breton
- ◆ germán nyelvek: *gót, *burgund, *vandál, svéd, dán, norvég, färöi, izlandi, holland, flamand, angol, német

103

Indoeurópai nyelvcsalád

- ◆ balti nyelvek: *óporosz, lett, litván
- ◆ szláv nyelvek: *ószláv, bolgár, macedón, szerb, horvát, szlovén, cseh, szlovák, lengyel, orosz, ukrán, belorusz
- ◆ örmény, görög, albán
- ◆ ókori kis-ázsiai nyelvek: luvia, líkiai, lídiai
- ◆ ókori balkáni nyelvek: illír, trák, makedon, fríg, dák
- ◆ tokhár, hettita

104

Altaji nyelvcsalád

Török(ségi) nyelvek:

– köztörök ág:

oszmán-török, azeri, gagauz, türkmén (oguz nyelvek), baskír, tatár, kirgíz, kazah, karakalpak, karacsaj, *besenyő, *kun (kípcsak nyelvek), üzbég, ujur, *csagatáj (turkesztáni nyelvek), altaji, sór, halasz, tuvai (szibériai), haladzs, jakut

– bolgár-török ág: csuvas, *volgai bolgár

b) Mongol nyelvek:

halha-mongol, burját, kalmük

c) Mandzsú-tunguz nyelvek:

mandzsú, nanaj, orocs; evenki, even, negidal, dzsürcsi

105

Sémi-hámi nyelvcsalád

◆ sémi nyelvek:

akkád (babiloni, asszír), ugariti, héber, föníciai, pun, arámi, szír, arab, etióp, tigré

◆ hámi nyelvek:

egyiptomi (óegyiptomi, kopt), tuareg, kabil

106

Egyéb nyelvcsaládok

- ◆ Paleoszibériai nyelvcsalád: csukcs, kotják, kamesadál, eszkimó (inuit), aleut, ket, jukagir, gilják
- ◆ Kaukázusi nyelvek: grúz, megrel, csán, szván; abház, cserkesz; csecsen, ingus; lak, dargi, lezg
- ◆ Sino-tibeti nyelvek: kínai, tibeti, burmai, kam, thai, lao, karen, miao-jao
- ◆ Dravida nyelvek: tamil, malajalam, kannada, telugu, brahui
- ◆ Ausztróázsiai nyelvek: khmer, vietnami, mon; malakkai nyelvek, munda nyelvek

107

Egyéb nyelvcsaládok

- ◆ Maláj-polinéz nyelvek: tajvani, fidzsi, tonga, maori, tahiti, kiribati; új-guineai, a Fülöp-szigetek nyelvei
- ◆ Pápua nyelvek
- ◆ Ausztráliai nyelvek
- ◆ Afrikai nyelvek: szuahéli, zulu, szvázi (bantu nyelvek), joruba, ibo, hausza; mande, kva, voltai; hottentotta, busman (koisan nyelvek)
- ◆ Amerikai indián nyelvek
- ◆ Rokontalan nyelvek: baszk, japán, koreai; *etruszk, *sumér

108

2) A tipológiai rokonság

- ◆ izoláló
- ◆ agglutináló
- ◆ flektáló
- ◆ inkorporáló nyelvek

109

A tipológiai osztályozás kialakulása

- ◆ a XIX. század elején: Friedrich Schlegel (1772–1829) és August Wilhelm Schlegel (1767–1845): a nyelveknek három típusát állapították meg nyelvtani szerkezetük sajátosságai alapján
- ◆ ezt August Schleicher (1821–1868) és Wilhelm Humboldt (1767–1835) fejlesztette tovább
- ◆ Humboldt *Über die Kawisprache auf der Insel Java* c. könyvének (1836–1840) négyes felosztása a legidőtállóbb:
  - izoláló (elszigetelő),
  - flektáló (gyökérhajlító)
  - agglutináló (ragozó),
  - inkorporáló (bekebelező vagy polyszintetikus)

110

Az izoláló nyelvek

- ◆ a rag- és képzőszerű nyelvtani eszközöket nem ismerik
- ◆ mondataikat úgy alkotják, hogy a nem változó, izolált főveket állítják egymás mellé
- ◆ a (sokszor egyszótagú) szavak szigorúan meghatározott sorrendű egymás mellé helyezése (a szavak alaki változtatása nélkül) értelmes mondatokat eredményez

111

Az izoláló nyelvek

- ◆ nincsenek viszonyító értékű affixumok
- ◆ a nyelvtani viszonyítás fő eszközei: a szavak sorrendje, a szünetek, a hanglejtés
- ◆ ilyen nyelvek pl. kínai, vietnami, tibeti, thai (az angol is efelé halad)

112

Az izoláló nyelvek

A szórend

- ◆ vietnami *nguôi* 'ember', *lâm* 'csinál', *ruông* 'föld', *tốt* 'jó'
  - 'az ember megműveli a jó földet'
  - 'az ember jól műveli a földet'
  - 'a földművelő ember jó'
  - 'földművelő jó ember'
  - 'a dolgozó ember, a föld jó'
- ◆ kínai
  - nǐ t'a ngo* 'te – üt – én' = 'ütsz engem'
  - ngo t'a nǐ* 'én – üt – te' = 'ütlek'
  - wáng pào mǐn* 'a király óvja a népet'
  - mín pào wáng* 'a nép óvja a királyt'

113

Az agglutináló nyelvek

- ◆ a grammatikai toldalékot, toldalékokat kap, de a toldalékok nem olvadnak szorosán össze a szó tövével, a sok morfémaszórészekre darabolható, az egyes elemek határai könnyen megtalálhatók
- ◆ az egyes grammatikai funkcióknak általában külön jelük van, pl. a többes számnak külön jele van, az esetragok azonosak egyes és többes számban:
  - ház-ak*, *ház-at* > *ház-ak-at*,
  - barát-nak*, *barát-ok* > *barát-ok-nak*

114

Az agglutináló nyelvek

- ◆ az affixumok kapcsolódhatnak egymással:
ház-unk-ban, áll-hatatos-ság-otok-nak;

török: *kardeş* 'fivér':

kardeş-im 'fivérem',
kardeş-ler-im 'fivéreim',
kardeş-imiz 'fivérünk',
kardeş-ler-imiz 'fivéreink',
kardeş-ler-imiz-den 'fivéreinktől'

115

Az agglutináló nyelvek

- ◆ sok szuffixum is összekapcsolódhat:
meg-szent-ség-telen-ít-het-etlen-ség-es-ked-és-eitek-ért
- ◆ a *tő* + affixum kapcsolódás mechanikusan bekövetkező változásokat okozhat (pl. magánhangzó-harmónia, fokváltkozás)
- ◆ tipikus agglutináló nyelvek:
uráli, altaji, kaukázusi, baszk, bantu nyelvek

116

Az agglutináló nyelvek

Az agglutináló nyelvek általános tipológiai jellemzői:

- ◆ hosszú szavak
- ◆ sok eset
- ◆ birtokos személyrag
- ◆ névutók
- ◆ a nyelvtani nem hiánya

117

A flektáló nyelvek

- ◆ a többi hangváltkozások és a tövel egybeolvadó végződések hordozzák a nyelvtani funkciókat
- ◆ gyakran lehetetlen az egyes morfémákat a tőtől elkülöníteni
- ◆ a morfémák sokszor egyszerre több funkciót is osztatlanul hordoznak, pl. a többes számnak nincs külön morfémája, hanem ugyanazt az esetet más-más alakú morféma fejezi ki az egyes számban és a többes számban:
lat. *terra* 'föld': *terr-ae* (Sg. Dat.) – *terr-is* (Pl. Dat.)
(*-ae* Sg. + Dat, *-is* Pl. + Dat, egyidejűleg és osztatlanul)
or. *mal'čik* 'fiú': *mal'čika* (Sg. Acc.) – *mal'čikov* (Pl. Acc.)
– a legismertebb flektáló nyelvek: sémi-hámi, indoeurópai

118

A flektáló nyelvek

- ◆ angol
foot 'láb', *feet* 'lábak'
- ◆ német
sprechen 'beszélni', *sprich* 'beszélj', *sprach* 'ő beszélt',
gesprochen 'beszélt' (pperf);
Sg. / Pl.: *Vater – Väter, Mutter – Mütter, Buch – Bücher, Dorf – Dörfer*
- ◆ arab *k-t-b* = az írással kapcsolatos szavak gyöke:
kātāba 'ő írt vkinek', *kātāba* 'ő írt', *kātib* 'írni', *kātib* 'aki ír, titkár', *kūtāb* 'könyv', *kūtāba* 'íratott', *kūtūbu* 'könyvek'
- ◆ latin *cano* 'énekelek', *cecini* 'énekeltem'

119

Az inkorporáló nyelvek

- ◆ egyetlen morféma-sor, nem szintagmatikus úton fejezi ki a viszonyokat
- ◆ egyetlen szóban nagyon sok nyelvtani vonatkozást fejeznek ki = ún. szó-mondatok
- ◆ ilyen kb. a magyar *látlak* (a tárgy itt „be van kebeleztve”)
- ◆ eszkimó, indián, több kelet-sibériai és ausztráliai őslakos nyelv, munda

120

Az inkorporáló nyelvek

- ◆ eszkimó *qasu̯isagwigsagsingitluinagnapuaq*

'valaki végleg képtelen volt pihenőhelyet találni'

qasu 'fáradtnak lenni' + *üg* 'nem lenni' + *sag* 'okozni valamit' (műveltető toldalék) + *wig* helyképző elem + *si* 'találni' + *ngit* 'nem' (tagadó toldalék) + *luinag* 'teljesen' + *naq* 'valaki' + *puq* személyre utaló igei végződés (Sg3)

- ◆ amerikai indián oneida *g-nagla-sl-i-zak-s* 'keresek egy falut': *g* az 1. személyre utaló elem + *nagla* 'élés; élni' + *sl* főnévképző (együtt: az élés helye, a falu) + *i* igei prefixum + *zak* 'keres' + *-s* folyamatos cselekvést jelölő elem

121

Határesetek

- ◆ a nyelveket csak legfőbb jellegzetességeik alapján lehet a négy fő típusba sorolni

- ◆ általában pl. agglutináló nyelv flexiós / izoláló jellegű elemekkel

- ◆ a magyar flektáló vonásai:

vala ~ volt, hal ~ holt

az igei ragok osztatlanul hordozzák a számot és a személyt:

él-ek; él-ünk

122

A tipológiai és a genetikai rokonság összefüggései

- ◆ általában azonos GEN > azonos TIP, de fordítva nem feltétlenül így van

Indoeurópai	flektáló
Sémi-hámi	flektáló
Kínai, burmai	izoláló
Uráli/finnugor	agglutináló
Altaji/török	agglutináló
Japán	agglutináló
Dravida	agglutináló
Sumér	agglutináló

123

A tipológiai és a genetikai rokonság összefüggései

- ◆ egymással genealógiailag semmiféle kapcsolatban nem álló nyelvek is tartozhatnak azonos szerkezeti típusba (pl. a japán, a dravida és a finnugor = agglutináló nyelvek)

- ◆ ebből fakad a tudománytalan rokonítás több fajtája: magyar–sumér, magyar–török, magyar–japán

- ◆ a tipológiai rokonítás és a genetikai rokonság összekeverésének veszélyei!

124

Az előadás tematikája

- I. A nyelvrokonság fogalma
- II. Az uráli népek és nyelvek bemutatása
- III. A nyelvrokonság bizonyítékai
- IV. Óshazaelméletek
- V. Az alapnyelv jellemzése

125

II. Az uráli népek és nyelvek bemutatása

1. Földrajzi elhelyezkedés
2. Rokonság szerinti csoportosítás (családfa)
3. Lélekszám szerinti csoportosítás
4. Az uráli népek nyelvi helyzete
  - ◆ államalkotó népek
  - ◆ oroszországi kisebb népek

126

1. Földrajzi elhelyezkedés

Az uráli népek areái:

- ◆ Kárpát-medencei area (magyar)
- ◆ Skandináv–baltikumi area (balti finn, lapp)
- ◆ A Volga-vidék és az Uráltól nyugatra eső területek (mordvin, cseremis, zürjén, votják)
- ◆ Az Uráltól keletre eső területek (obi-ugor, szamojéd)

127

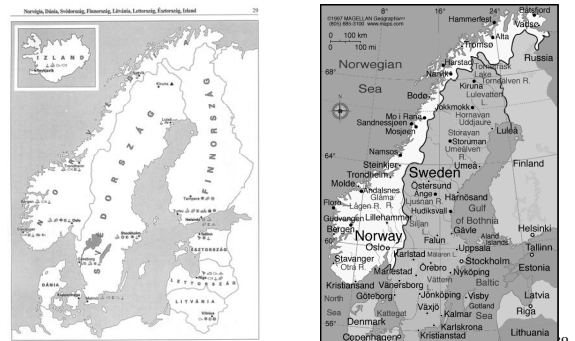

128

129

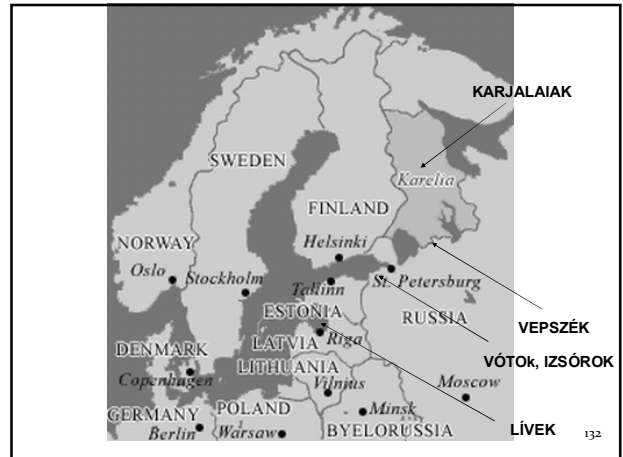
Skandináv–baltikumi area

Skandináv–baltikumi area

Finnek	Finnország
Észtek	Észtország
Lappok	Norvégia, Svédország, Finnország, Oroszország
Karjalaiak	Finnországtól keletre, Oroszországban Karjalai Köztársaság
Vepszék	Onyega-tó, Szentpétervár környéke
Inkeriek	Ingermanland, Narva folyó és a Ladoga-tó között, a Néva mentén
Vótok	Észtország és Szentpétervár között
Lívek	Kurland-félsziget (Lettország)

131

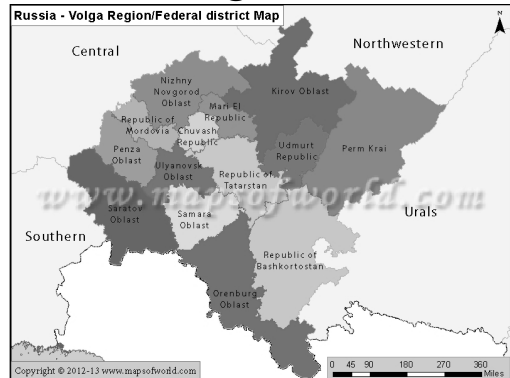
132

A Volgától az Urálig

133

A Volga-vidék

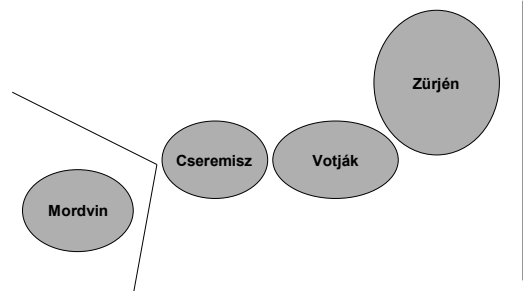
134

A volgai és permi finnugorok

Mordvinok (erzák és moksák)	Mordvin Köztársaság, fővárosa Szaranszk
Cseremiszek (marik)	Mari Köztársaság, fővárosa Joskar-Ola
Votjások (udmurtok)	Udmurt Köztársaság, fővárosa Izsevszk
Zürjének (komik)	Komi Köztársaság, fővárosa Sziktivkar

135

A volgai és a permi népek elhelyezkedése

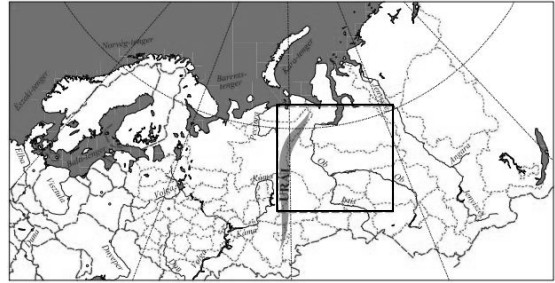
136

Szibéria

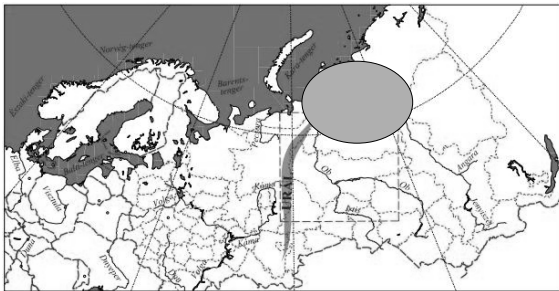
137

A vogulok és osztjákok lakóhelye

138

A szamojédok lakóhelye

139

Szibériai area

- ◆ Hanti-Manysi Autonóm Körzet
főváros: Hanti-Manszijszk
osztjákok, vogulok, szölkupok
- ◆ Jamal-Nyenyec Autonóm Körzet (Szalehard)
- ◆ Nyenyec Autonóm Körzet (Narjan-Mar)
- ◆ Tajmir Autonóm Körzet (Dugyinka)
szamojédok (nyenyecsek, enyecsek, nganaszanok)

140

Az uráli népek areái

Skandináv-baltikumi area

finnek, észtek, lappok,
karjalaiak, vepszék, lívek,
inkeriek, vótok, lívek

magyarok

Kárpát-medencei area

Nyugat-szibéria

vogulok,
osztjákok,
szamojédok

mordvinok,
cseremiszek,
zürjének,
votjákok

Volga-Ural-vidék

141

A finnugor népek

élete képekben

142

A mordvinok (erzák és moksák)

Mordvin Köztársaság (itt csak 34% md.):
26 000 km², 818 000 lakos, népsűr.: 31

143

A cseremiszek (marik)

Mari Köztársaság (43% cseremisz):
23 000 km², 690 000 lakos, népsűr.: 29

144

A votjákok (udmurtok)

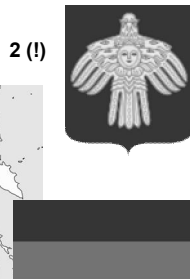
Udmurt Köztársaság (31% votják):
42 000 km², 1 518 000 lakos, ns: 36

145

A zürjének (komik)

Komi Köztársaság (25% zürjén):
417 000 km², 880 000 lakos, népsűr. 2 (!)

146

Vogulok (manysik) és osztjákok (hantik)

Hanti-Manysi Nemzetiségi Körzet (1%):
535 000 km², 1 580 000 lakos, népsűr. 3 (!)

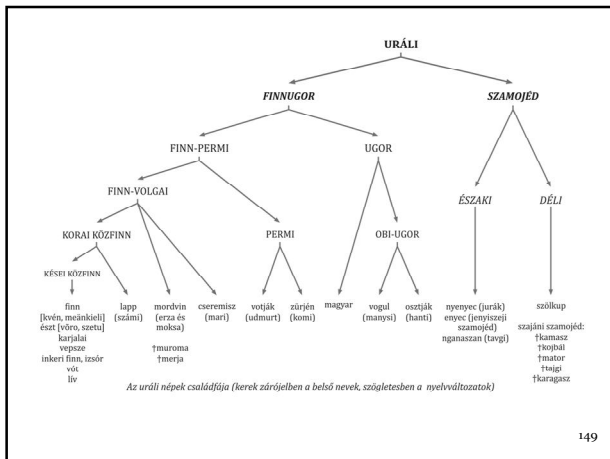

147

2.

Rokonság szerinti csoportosítás
(családfa)

148

Az uráli népek külső és belső nevei

A finnugor népeknél a külső és belső nevek általában párban állnak:

finn ~ suomi	votják ~ udmurt
észti ~ viro	csereemiszi ~ mari
lapp ~ számi	vogul ~ manysi
zürjén ~ komi	osztják ~ hanti

mordvin: erza és moksa

150

Az uráli népek külső és belső nevei

- ◆ **manysi ~ magyar ~ osztjÉ moš** fráteria (voguloknál: *por* és *moš*)
- ◆ **hanti ~ vog. hont** 'hadsereg', m. *had*, fi. *kunta* 'nemzetséghez tartozó'
- ◆ **komi ~ him**
- ◆ **mari** 'ember, férfi' < óir. *máryah* 'fiatal ember'
- ◆ **mordvin:** 'ember, férfi' < óir. *mártah* 'ember', perzsa *mard* 'férfi'

151

3.

Lélekszám szerinti csoportosítás

152

Az uráli népek lélekszáma

- ◆ az uráli népek lélekszáma, politikai-gazdasági és kulturális súlytalansága
- ◆ lélekszám és a kulturális rendszerek összefüggése
- ◆ elszigeteltség és asszimiláció: lassú kihalás (ehhez: belső megosztottság)
- ◆ csoportosítás:
  - államnyelvek
  - közepes méretű nyelvek
  - kis nyelvek
  - kihalófélben lévő nyelvek
  - kihalt nyelvek

153

Az uráli népek lélekszáma

A népszámlálás bizonytalanságai

Objektív okok:

- ◆ Ki a vogul?
- ◆ Vegyesházasságok

Szubjektív okok:

- ◆ Minek vallja magát?
- ◆ Beszéli-e az anyanyelvét?
- ◆ Vélt és valós előnyök
- ◆ A politika szerepe

154

Az uráli népek lélekszáma

a) államalkotó népek

magyarok	12 000 000
finnek	5 200 000
észtelek	1 000 000

155

Az uráli népek lélekszáma

b) közepes nagyságrendű népek

mordvinok	744 000	844 000	1 154 000
votjakok	552 000	637 000	747 000
cseremiszek	547 000	604 000	671 000
zürjének	322 000	418 000	497 000
	(2010)	(2002)	(1989)

156

Az uráli népek lélekszáma

c) kisebb népek

karjalaiak	60 000	93 000	131 000
lappok	40-?	80 000	80 000?
nyenyecsek	44 000	41 000	35 000
osztjakok	31 000	29 000	22 500
vogulok	12 200	11 500	8 500
vepszék	5 900	8 000	12 500
szölkupok	3 600	4 200	3 600
	(2010)	(2002)	(1989)

157

Az uráli népek lélekszáma

d) kihalt félben lévő népek

nganaszanok	860	800	1300
izsórok	250	300	800
enyecsek	220	200	200
vótok	?	50	50
lívek	?	20	20
	(2010)	(2002)	(1989)

158

Az uráli népek lélekszáma

e) már kihalt népek

merják	†	(XIII. század)
muromák	†	
kamasszok	†	(XIX–XX. század)
kojbálok	†	
matorok	†	
tajgik	†	
karagasszok	†	

159

Az uráli népek lélekszáma

1. magyarok	12 000 000	11. osztjakok	31 000
2. finnek	5 200 000	12. vogulok	12 200
3. észtelek	1 000 000	13. vepszék	5 900
4. mordvinok	744 000*	14. szölkupok	3 600
5. votjakok	552 000	15. nganaszanok	800
6. cseremiszek	547 000	16. izsórok	400
7. zürjének	322 000**	17. enyecsek	200
8. karjalaiak	60 000	18. vótok	50
9. lappok	40–80 000	19. lívek	20
10. nyenyecsek	44 000		

* Erzák és moksák együtt

** Komi-zürjének és komi-permjákok együtt

160

Az előadás tematikája

- I. A nyelvrokonság fogalma
- II. Az uráli népek és nyelvek bemutatása
- III. A nyelvrokonság bizonyítékai
- IV. Őshazaelméletek
- V. Az alapnyelv jellemzése

161

II. Az uráli népek és nyelvek bemutatása

1. Földrajzi elhelyezkedés
2. Rokonság szerinti csoportosítás (családfa)
3. Lélekszám szerinti csoportosítás
4. Az uráli népek nyelvi helyzete
  - ◆ államalkotó népek
  - ◆ oroszországi kisebb népek

162

4. Az uráli népek nyelvi helyzete

4.1. Államalkotó népek

- ◆ magyarok
- ◆ finnek
- ◆ észtek

4.2. Oroszországi kisebb népek

163

4.1. Államalkotó népek: a finnek

Finnország: 338 000 km²

5,4 millió fő, népsűrűség: 16

164

Finnország történelme dióhéjban

- 1055: az első keresztes hadjárat
- XII. sz.: Finnországot önálló tartományként Svédországhoz csatolják
- XVI. sz.: *Gustav Vasa* (1523–1560) svéd király idején: evangélikus (lutheránus) vallás
- 1537–52: a finn irodalmi nyelv megeremítője, *Mikael Agricola* munkássága
- 1596–97: parasztfelkelés, a buzogányháború (*nuijasota*)
- XVII. sz.: a svéd birodalom aranykora, városok
- 1640: az első egyetem, a Turku Akadémia

165

Finnország történelme dióhéjban

- 1700–21: nagy északi háború
- 1708: Svédország elveszíti Karjalát,
- 1809: Finnországot nagyhercegségként az Orosz Birodalomhoz csatolják
- 1812: *I. Sándor* idején Helsinki lesz a főváros
- 1818: ismét az országhoz csatolják Karjalát
- 1828: az egyetemet is áttelepítik Helsinkibe
- 1848: a finn himnusz (svédül)
- 1857: a finn egyenrangú hivatali nyelv (elvben)
- 1865: az önálló finn pénz, a márka bevezetése

166

Finnország történelme dióhéjban

- 1890: az oroszosítás kezdete
1899: *II. Miklós* cár korlátozza a finnek jogait (az elnyomás első szakasza, 1905-ig)
1906: új parlamenti rendszer, a nők is választójogot kapnak (Európában először)
1908: az elnyomás második szakasza (1917-ig)
1917: a függetlenség kikiáltása (december 6.)
1918: polgárháború (a fehérek nyernek) →
1919: az ország első elnöke *K. J. Ståhlberg*
1939–40: a téli háború (*talvisota*) és
1941–44: az ún. folytatólagos háború (*jatkosota*), a Szovjetunió ellen

167

Finnország történelme dióhéjban

- 1944–45: háború Lappföldön a németek ellen > kiűzik a németeket Finnország területéről
1948-ig: béketárgyalások: Petsamo és a karjalai területek elvesztése, jóvátétel megfizetése
1948: barátsági egyezmény a Szovjetunióval
1946–1956: *J. K. Paasikivi* – semlegességi politika
1956–1981: *Urho Kekkonen* – semleges demokrácia, jóléti társadalom

168

Finnország történelme dióhéjban

- 1952: olimpia Helsinkiben
1955: Finnország az ENSZ és az Északi Országok Tanácsa tagja
1975: Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet Helsinkiben
1990–1993: gazdasági válság
1995: Finnország az EU tagja
2000–2012: női köztársasági elnök (*Tarja Halonen*)
2012 *Sauli Niinistö* az elnök

169

A finn kultúra nagy alakjai

- ◆ Mikael Agricola (kb. 1510–1557)
hitújító, a finn irodalmi nyelv megteremtője
- ◆ Elias Lönnrot (1802–1884)
a Kalevala összeállítója, nyelvész, orvos
- ◆ Johan Ludvig Runeberg (1804–1877)
költő, a nemzeti romantika vezéralakja
- ◆ Johan Vilhelm Snellmann (1806–1881)
filozófus, államférfi, újság szerkesztő

170

Mikael Agricola (1510 k. –1557)

- Reformáció: fordítás az anyanyelvekre
1536–38: Wittenberg, Luther
1538–48: a turkui egyházi iskola rektora
1554–57: püspök
- ◆ Az első finn ábécés könyv (Abc-kiria, 1537–43 k.)
  - ◆ Imádságos könyv (Rucouskiria Bibliasta, 1544)
  - ◆ Újtestamentum (Se Wsi testamenti, 1548)
  - ◆ Prédikációk (1549)
  - ◆ Ótestamentumi szövegek: zsoltárok (1551), a próféták könyvének egy része (1551–52)

171

Elias Lönnrot (1802–1884)

- ◆ egyetem Runeberggel és Snellmannal
- ◆ 1828: első gyűjtőút, Karjalába (utána még tíz)
- ◆ 1833–52: Kajaaniban orvos
- ◆ újságíró is (1835, *Mehiläinen*)
- ◆ 1853–62: a helsinki egyetem finn nyelvi professzora
- ◆ a finn nyelv megújítója, új szavak megalkotója

172

Elias Lönnrot (1802–1884)

- ◆ 1833: *Runokokous Väinämöisestä*
a *Kalevala* első verziója
- ◆ 1835: *Régi Kalevala* (új változat: 1849)
Az eposz eredeti népköltészeti anyagot tartalmaz,
de összességében Lönnrot teremtménye
- ◆ 1840–41: *Kantelatar*, a lírikus dalok gyűjteménye
- ◆ Könyvet írt a finn közmondásokról, a népi találós
kérdésekről és a régi varázsenekekről
- ◆ Nyelvészeti munkásságának fő műve
a kétrészes finn–svéd szótár

173

A Kalevala

*Mieleni minun tekevi,
aivoni ajattelevi
lähteäni laulamahan,
saa'ani sanelemahan,
sukuvirttä suoltamahan,
lajivirttä laulamahan.
Sanat suussani sulavat,
puhe'et putolevat,
kielelleni kerkivät,
hampahilleni hajoovat.*

174

A Kalevala

Ihol kedvem kerekedett,
eszemben gondolat gerjedt:
én elmennék énekelni,
szép szavakat sorba szedni,
mondanám az ősi mondat,
regélném a régi regét.
Szájamban szavak sűrögnek,
beszéddek bőven buzognak,
nyelvem hátán nyargalásznak,
fogam között fickándoznak.

Rácz István (1976)

175

Johan Ludvig Runeberg (1804–1877)

- ◆ Finnország nemzeti költője
- ◆ műveit svédül írta
- ◆ 1822, egyetem, Lönnrot, Snellmann
- ◆ Helsinki egyetem, irodalomtanár
- ◆ újságszerkesztő
- ◆ 1837: Porvoo, latin, görög
- ◆ Fő műve: *Fänrik Ståls sägner*
(*Sztól zászlós kalandjai*) – kétrészes
versgyűjtemény (1846, 1860),
amely az 1808–1809-es finn háborúról szól
- ◆ Az első rész nyitó verse a *Vårt land* (*Maamme*),
amely a finnek nemzeti himnusza lett.
- ◆ Egyik inspirálója Vörösmarty *Szózata* volt

176

A finn himnusz

Oi maamme, Suomi, synnyinmaa,
soi, sana kultainen!
Ei laaksoa, ei kukkulaa,
ei vettä rantaa rakkaampaa,
kuin kotimaa tää pohjoinen,
maa kallis isien!

Földünk, földünk, ó hazánk,
Messze hangzik a drága név!
Nincs hegy, mely az égig érne.
Nincs mély völgy, se hullám mosta part.
Ősi Északunk, hogy szeretünk téged.
Te őseink drága földje.

177

Johan Vilhelm Snellman (1806–1881)

- ◆ Stockholmban született
- ◆ Iskolák: Oulu, Turku
- ◆ Németországban élt, Hegel filozófiája
- ◆ 1856: filozófiaprofesszor Helsinkiben
- ◆ 1863–68 között szenátor
- Kezdeményezői:
  - ◆ 1865: Finnországnak saját pénz, a márka
  - ◆ 1863: törvény „a finn nyelv helyzetének javítására”
- Elvei:
  - ◆ Finnországnak saját kultúra kell
  - ◆ az ország jövőjének alapkérdése a műveltség
  - ◆ a finn nyelv és irodalom nélkül a finn kultúra nem ismerheti meg
önmagát

178

4.1. Államalkotó népek: az észtek

Észtország: 45 000 km²
1,3 millió fő, népsűrűség: 29

179

Észtország történelme dióhéjban

- XII. sz. vége: keresztes hadjáratok
főként a Német Lovagrend
- XIII. sz.-tól: német, dán, svéd megszállás
Tallinn = dán vár (XIII. sz. végétől Hanza-város)
- XVI. sz. a reformáció gyorsan terjedt
észti nyelv használata!
- 1625: egész Észtország svéd uralom alá
- 1632: Dorpat (Tartu),
egyetem és nyomda

Ezek a "régi szép svéd idők".

180

Észtország történelme dióhéjban

- 1700–21: nagy északi háború
- 1721: Észtország Oroszországhoz kerül
- XIX. sz. nemzeti eszmék terjedése
- 1862: *Kalevipoeg* c. nemzeti eposz
- 1869: első nemzeti dalfesztivál
- 1890-es évek: oroszosítás ideje
- 1917: orosz „események”
1918. 02. 23: függetlenség
- 1940: szovjet megszállás
- 1941–44: német megszállás
- 1944–91: a Szovjetunió része
- 1991 óta független ország

181

4.2. Oroszországi kisebb népek

- A. Az oroszországi uráli népek lélekszáma
- B. A népesség aránya
- C. Az anyanyelv helyzete
- D. Iskolarendszer, iskolázottság
- E. Urbanizáció
- F. Mentális kérdések
- G. Környezetszennyezés

182

A) Az oroszországi uráli népek lélekszáma

1. mordvinok	744 000	-310 000	73%
2. votjakok	552 000	-110 000	85%
3. cseremiszek	547 000	- 67 000	90%
4. zürjének	228 000	- 79 000	84%
5. karjalaiak	60 000	- 38 000	71%
6. nyenyecek	45 000	+ 6 000	117%
7. osztjakok	32 000	+ 6 500	129%
8. vogulok	12 300	+ 3 000	135%
9. vepszék	5 900	- 4 500	64%
10. szölkupok	3 700	+ 600	117%
11. lappok	1 800		
12. nganaszanok	800	- 500	62%
13. izsórok	250	- 500	38%
14. enyecek	220		
15. vótok	50		
16. lívek	20		

183

B) A népesség aránya

Az egyes köztársaságokban/autonóm területeken
Az összlakosság hány százalékát teszik ki
az adott népek?

cseremiszek	43%
mordvinok	34%
votjakok	31%
zürjének	25%
karjalaiak	9%
vogulok-osztjakok	1%

184

B) A népesség aránya

Az adott finnugor nép (népcsoport) hány százaléka él saját köztársasága/autonóm területe határain belül?

zürjének	88%
vogulok	87%
vojákok	72%
karjalaiak	70%
osztjások	58%
cseremiszek	52%
mordvinok	32%

185

C) Az anyanyelv helyzete

Anyanyelvét használja (%):

cseremisz	71	75
zürjén	69	74
vepsze	61	70
voják	59	73
mordvin	58	73
nyenec	49	75
karjalai	42	57
osztják	31	47
szőlkup	28	38
enyec	19	50
nganaszan	15	60
vogul	8	24
Összesen	61	70
	(2010)	(2002)

186

D) Iskolarendszer

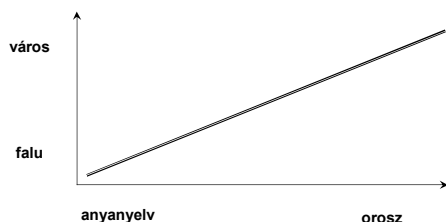
187

Az iskolázottság paradoxonja

188

E) Urbanizáció

189

F) Mentális kérdések

- ◆ „arktikus hisztéria”
- ◆ a komi férfiak 56%-a 60 éves kora előtt meghal
- ◆ „a munkaképes korú férfiak több mint fele alkohommérgezésben, gyilkosságtól vagy öngyilkosságban hal meg” (Pusztay 2006: 58)
- ◆ A mordvinok öngyilkossági rátája 34,7 (az oroszországi összműtató 18,5)

190

Az előadás tematikája

- I. A nyelvrokonság fogalma
- II. Az uráli népek és nyelvek bemutatása
- III. A nyelvrokonság bizonyítékai
- IV. Őshazaelméletek
- V. Az alapnyelv jellemzése

191

A nyelvrokonság bizonyítékai

1. Az alapnyelvi szókészlet (mit használhatunk?)
2. A szabályos hangmegfelelések tendenciája
3. A zárhangok néhány megfelelése az indoeurópai nyelvek köréből
4. Az uráli nyelvek rokonságának bizonyítékai: hangtani és alaktani egyezések

192

1. Az alapnyelvi szókészlet

- ◆ mi van és mi nincs az alapnyelvben?
- ◆ őshazakutatásokban fontos a hiányzó szókészlet
- ◆ jövevényszavak és belső keletkezésűek NEM
- ◆ helynevek NEM (víznevek sem)
- ◆ kb. 1000–1200 szó: sok vagy kevés?

193

Az alapnyelvi szókészlet

- ◆ testrésznevek:
fej, szem, száj, fog, váll, könyök, öl; szív, máj, ín, epe, velő, vér
- ◆ embereket jelölő szavak:
anya, apa, férfi, fiú, ipa, napa, meny, nő, vő
- ◆ emberi cselekvések:
van, lesz, él, hal, megy, halad, úszik, hall, néz, tud, nyel, nyal

194

Az alapnyelvi szókészlet

- ◆ halászat, vadászat, munka:
nyíl, nyél, ideg, ín, fon, fúr
- ◆ étkezés:
fazék, lé, eszik, iszik
- ◆ lakozás:
ház, fal, rak
- ◆ természet:
ég, éj, hó (hold), jég, ősz, tél, víz, jó 'folyó'

195

Az alapnyelvi szókészlet

- ◆ állatok:
egér, fecske, fogoly, hal, kígyó, lúd, méh, sün
- ◆ növények:
fa, tő, szil
- ◆ névmások:
te, ő, mi, ti, ki, mi, ho-
- ◆ számnevek:
kettő, három, négy, öt, hat, -van/-ven 'tíz', száz

196

2. A szabályos hangmegfelelések

- ◆ A nyelvek rokonításának első tudományos igényű módszere
- ◆ A történeti-összehasonlító nyelvészet kialakulása
- ◆ Finnugor és indoeurópai nyelvészek

197

Az összehasonlító indoeurópai nyelvtudomány kialakulása

- ◆ *William Jones* (India, törvényszéki tisztviselő, 1786): a szanszkrit, a görög és a latin rokon
- ◆ *Friedrich Schlegel* (német romantikus író, 1808): legősibb ieur. nyelv a szanszkrit; összehasonlító módszer első lépései: hasonló szavak; eltérések az adott nyelv belső életében; msh. szilárdabb
- ◆ *Rasmus Rask* (1787–1832, dán): a nyelv egész felépítése a lényeg; jövevényszavak felismerése; a rokonság fő bizonyítékai a nyelvtani egyezések; névmások, számnevek összevetése; szabályos hangmegfelelések

198

Az összehasonlító indoeurópai nyelvtudomány kialakulása

- ◆ *Franz Bopp* (1791–1867): A szanszkrit igeragozási rendszerről és annak összehasonlításáról a görögével, latinéval, perzsáéval és germánéval (1816); szógyökök vizsgálata, ígéképzés azonossága
- ◆ *August Schleicher* (1821–1868): ieur. ősnyelv rekonstruálása; közös ős, szerinte valaha létezett ez a nyelv; szöveg: A juh és a lovak

199

A juh és a lovak

Avis akvāsas ka (1868)

Avis, jasmin varnā na ā ast, dadarka akvams, tam, vāgham garum vāghantam, tam, bhāram magham, tam, manum āku bharantam. Avis akvabhjams ā vavakat: kard aghnutai mai vidanti manum akvams agantam. Akvāsas ā vavakant: krudhi avai, kard aghnutai vividvant-svas: manus patis varnām avisāms karnauti svabhjam gharmam vastram avibhjams ka varnā na asti. Tat kukruvants avis agram ā bhugat.

200

A juh és a lovak

h2ówis h1ék'wōskwe (2008)

h2ówis, (H)jésmin h2wlh2néh2 ne éh1est, dedork'e (h1)ék'wons, tóm, wóg'hom gwérh2um wég'hontm, tóm, bhórom még'oh2m, tóm, dhg'hémom h2oHk'ú bhérontm. h2ówis (h1)ék'wobhos ewewkwe(t): k'ērd h2ghnutoj moj widntéj dhg'hmónm (h1)ék'wons h2ég'ontm. (h1)ék'wōs ewekw: k'ludhí, h2ówi! k'ērd h2ghnutoj widntbhós: dhg'hémō(n), pótis, h2wlnéh2m h2ówjom kwnewti sébhøj gwhérmom wéstrom; h2éwibhoskwe h2wlh2néh2 né h1esti. Tód k'ek'luwōs h2ówis h2ég'rom ebhuge(t).

201

A juh és a lovak

The Sheep and the Horses

[On a hill,] a sheep that had no wool saw horses, one of them pulling a heavy wagon, one carrying a big load, and one carrying a man quickly. The sheep said to the horses: "My heart pains me, seeing a man driving horses". The horses said: "Listen, sheep, our hearts pain us when we see this: a man, the master, makes the wool of the sheep into a warm garment for himself. And the sheep has no wool". Having heard this, the sheep fled into the plain

202

Az összehasonlító indoeurópai nyelvtudomány kialakulása

- ◆ **Jacob Grimm (1787–1863)**
meseíró, Wilhelm Grimm-mel
jogász, nyelvész;
Deutsche Grammatik I–IV (1819–1837)
a hangmegfelelés egy szélesebb fejlődés részjelensége;
hangeltolódás törvénye (Lautverschiebung):
1. fok: szkr-gör-lat > germ,
2. fok: felnémet nyjárások

203

Az összehasonlító finnugor nyelvtudomány kialakulása

- ◆ **Halogalandi Ottár**
Nagy Alfréd angol király alattvalója
IX. sz. végén a Kola-félszigeten (mai Arhangelszk) északi lappok és bjarmák (keleti finnek?) nyelve hasonlít
- ◆ **Aeneas Silvius Piccolomini (1405–1464, II. Pius)**
1458, a magyarok a jugorok rokonai
- ◆ **Martin Vogel (Martinus Fogelius, 1634–1675)**
orvos Firenzében; III. Cosimo kért tőle egy finn szótárt, szerzett, lemásolta; írt hozzá egy előszót, ebben 35 finn és magyar szót vet egybe, ebből 23 jó

204

Az összehasonlító finnugor nyelvtudomány kialakulása

- ◆ **Philip Johann Strahlenberg (1676–1747):**
1709, poltavai csata: orosz fogság, 13 év Szibériában, fgr. és altaji népek leírása; fgr. ny-k rokonsága majd-nem pontos; lexikai egyezések: 60 magyar, 58 finn szó
- ◆ **Johann Eberhard Fischer (1697–1771):**
1740-től részt vett kamcsatkai expedícióban
1768: *Sibirische Geschichte*: oroszországi fgr. népek leírása; *Vocabularium Sibiricum*: 300 szó 34 néptől
- ◆ **Ludwig August Schläzer (1735–1809):** *Allgemeine Nordische Geschichte (1771)*: fgr. népek leírása
- ◆ **Peter Simon Pallas (1741–1811):**
1787–89: szótár: 51 eur, 149 ázsiai ny, 285–285 szó

205

Az összehasonlító finnugor nyelvtudomány kialakulása

- ◆ **Sajnovics János (1733–1785)**
– csillagász, jezsuita szerzetes
– 1769: Vénusz el a Nap előtt, mérések, dán királyi expedíció Észak-Norvégiába;
– Mária Terézia felkérte Hell Miksát, aki hallott a lapp–magyar rokonságról > ő felkérte S-ot;
– S. utána fél évig Koppenhágában, itt:
Demonstratio idioma Ungarorum et Lapponum idem esse (A magyar és lapp nyelv azonosságának bizonyítása) Koppenhága, 1770; 2. jav. 1770 Nagyszombat
– akkor is rokon, ha nem értik egymást!
– szókincs + grammatika

206

Az összehasonlító finnugor nyelvtudomány kialakulása

- ◆ **Gyarmathi Sámuel (1751–1830)**
– Bécs, orvosi diploma
– Okoskodva tanító Magyar Nyelvemester: latintól el
– ekkor még: keleti rokonság, de: göttingeni tanulmányút > fgr.;
– rokonság bizonyítékához nem elég egy nyelv (Sajnovics)
– *Affinitas linguae Hungaricae cum linguis Fennicae originis grammaticè demonstrata* (A magyar és a finn eredetű nyelvűek rokonsága, nyelvtanilag bizonyítva). Göttingen, 1799
– 1. rész: magyar + lp, fi, 2. rész: észti; 3. rész: többi (cs, md, vj, zj, vog, osztj, szam és !csuvas);
– rokonságnak fokozatai vannak (m – vog, osztj, bravúros!)
– eredeti és jövevényszavak különbsége
– tört. változásokat még nem veszi figyelembe, hangtört. még nincs

207

A nyelvrokonság bizonyítékai

1. Hangtani megfelelések
2. A grammatikai elemek rokonsága

208

1. Hangmegfelelések

Grimm-törvény

a) ieur. zöngés zárhang > (homorgán) zt. zárhang

<i>b > p</i>	ószl. <i>blato</i> 'mocsár'	~ ang. <i>pool</i>
<i>d > t</i>	lat. <i>decem</i> 'tíz'	~ ang. <i>ten</i>
<i>g > k</i>	lat. <i>genu</i> 'térd'	~ ang. <i>knee</i>
<i>gw > kw</i>	ieur. <i>gwena</i> 'asszony'	~ ang. <i>queen</i>

209

Szabályos ieur. hangmegfelelések

b) ieur. zt. (±hehezett) zárhang > zt. réshang:

<i>p > f</i>	lat. <i>pater</i> 'apa'	~ ang. <i>father</i> , ném. <i>Vater</i>
<i>ph > f</i>	ói. <i>phēna</i> 'hab'	~ ang. <i>foam</i> , ném. <i>Feim</i>
<i>t > þ (th)</i>	lat. <i>trēs</i> 'három'	~ ang. <i>three</i> , ném. <i>drei</i>
<i>k > h</i>	lat. <i>cord-</i> 'szív'	~ ang. <i>heart</i> , ném. <i>Herz</i>
<i>qw > hw</i>	lat. <i>quod</i> 'mi'	~ óang. <i>hwæt</i> (> ang. <i>what</i>) ófn. <i>hwaz</i> (> ném. <i>was</i>)

210

Szabályos ieur. hangmegfelelések

ieur. *patēr 'apa'	*ped-, pod- 'láb'	*penque 'öt'
szkr. <i>pītār</i>	<i>pāt</i>	<i>panča</i>
gör. <i>Πατήρ</i> [patér]	<i>πῶς, πους</i> [pós]	<i>πέντε</i> [pente]
lat. <i>pater</i>	<i>pēs</i>	
Gót <i>fadar</i>	<i>fōtus</i>	<i>fimf</i>
ném. <i>Vater</i>	<i>Fuß</i>	<i>fünf</i>
ang. <i>father</i>	<i>foot</i>	<i>five</i>

211

Szabályos ieur. hangmegfelelések

ieur. *kmtom 'száz'	*kuon 'kutya'	*kerd, kord, krd 'szív'
lat. <i>centum</i>	<i>canis</i>	<i>cor</i> (gen. <i>cordis</i>)
gör. <i>ἑκατόν</i> [he-katon]	<i>κύνων</i> [kuon]	<i>καρδία</i> [kardia]
gót <i>hund</i>	<i>hunds</i>	<i>hairtō</i>
ném. <i>hundert</i>	<i>hund</i>	<i>herz</i>
ang. <i>hundred</i>	<i>hunt</i>	<i>heart</i>
óiráni <i>satām</i>	<i>span</i>	
szkr. <i>śatām</i>	<i>śun-ās</i>	
lív. <i>šimtas</i>	<i>šun</i>	<i>širdis</i>
ószl. <i>s'oto</i>		<i>s'rd'ice</i>

212

Finnugor hangmegfelelések

magyar	finn	magyar	finn
hal	kala	le-sz	lie-
jég	jää	lélek	löyly
kéz	käsi	lő-	lyö-
kő	kivi	máj	maksa
könny	kyynel	méh	mehiläinen

213

Finnugor hangmegfelelések

magyar	finn	magyar	finn
men-	mene-	nyel-	niele
meny	miniä	nyíl	nuoli
méz	mesi	száj	suu
négy	neljä	szarv	sarvi
név	nimi	száz	sata
nyal-	nuole-	szem	silmä

214

Finnugor hangmegfelelések

magyar	finn	magyar	finn
te-sz	teke-	vas	vaski
tő	tyvi	vér	veri
tud-	tunte-	vi-sz	vie-
vaj	voi	víz	vesi
varjú	varis vő		vävy

De ezek CSAK hasonlítanak!!!

215

Rendszerszerű vizsgálat

♦ zárhangok vizsgálata

- ♦ az alapnyelvben csak zt. zárhangok voltak
- ♦ szókezdő és szóközépi pozícióban (szóvégen nem lehetett)
- ♦ rövid, gemináta és msh. kapcsolat
- ♦ C-, -C-, -CC-, -C1C2-

216

Szókezdő pozícióban: *p-

magyar	finn	magyar	finn
fa	puu	fél(fa)	pieli
fej, fő	pää	fél-	pelkää-
fog	pii	fal	pato
fogoly	pyy	fal-, falat	pala
fiú, fi	poika	fagyal	paju
fazék	pata	fagy-	pala-
fészek	pesä	fúr-	pura
felhő	pilvi	facsar-	puserta-
fecske	pääsky(nen)		

Következtetés: *p- > fi. p- ~ m. f-

217

Szókezdő pozícióban: *t-

magyar	finn	magyar	finn
tél	talvi	tetű	täi
tud	tunte-	tapos	tappa-
tó	tyvi	tart	tarttu-
te-sz, tev-	teke-	tele	täysi
tavasz	touko	tüdő	tävy (nyj.)
té- (tétova)	tämä	tör	terä
to- (tova, túl)	tuo	te	sinä (< tinä)

Következtetés: *t- > fi. t- ~ m. t-

218

Szókezdő pozícióban: *k-

magyar	finn	magyar	finn
ki?	ken?	hal	kala
kéz	käsi	ház	kota
kő	kivi	három	kolme
kígyó	kyy	hat	kuusi
könny	kyynel	had	kunta
könyök	kyynärä	hal-	kuole-
kéreg	keri	hajnal	koi
köt-	kytke-	hall-	kuule-
két	kaksi	hagy-	katoa-

Következtetés: *k- > fi. k- ~ m. k- (+ Vpal), h- (+ Vvel)

219

A szókezdő pozíció áttekintése

- *p- > fi. p- ~ m. f-
- *t- > fi. t- ~ m. t-
- *k- > fi. k- ~ m. k- (+ Vpal)
- *k- > fi. k- ~ m. h- (+ Vvel)

???

220

Szóközépi pozícióban

magyar	finn			
sovány	hupa	*-p-	> fi. -p-	~ m. -v-
ravasz, róka	repo			
ház	kota	*-t-	> fi. -t-	~ m. -z-
száz	sata			
víz	vesi			
fazék	pata			
kéz	käsi			
vezet	vetä-			
te-sz, tev-	teke-	*-k-	> fi. -k-	~ m. Ø
né-z	näke-			
jó	joki			

221

A róka története

*rawo-

a) > rawa-sz > ravasz

b) > rawa > raw > rau, rou > ró > ró-ka

222

Szóközépi pozícióban

*-p- > -v-

*-t- > -z-

*-k- > Ø

???

223

Szóbelseji gemináták

magyar	finn		
epe	sappi	*-pp-	> fi. -pp- ~ m. -p-
szép ?	seppä		
ipa, apa	appi		
öt	viitte > viisi	*-tt-	> fi. -tt- ~ m. -t-
hat	kuutte > kuusi		
lök-	lykkää-	*-kk-	> fi. -kk- ~ m. -k-
fakad-	pakku-		

224

Szóbelseji mássalhangzó-kapcsolatok

magyar	finn		
hab	kumpua-	*-mp-	> fi. -mp- ~ m. -b-
-b	-mpi		
ad-	anta-	*-nt-	> fi. -nt- ~ m. -d-
had	kunta		
odú	ontelo		
tud-	tunte-		
lúd	lintu		
dug	tunke-	*-nk-	> fi. -nk- ~ m. -g-
bog ?	punka		
ág ?	hanka		

225

Szóbelseji mássalhangzó-kapcsolatok

*-mp- > -b-

*-nt- > -d-

*-nk- > -g-

?

226

Mit látunk?

*p- > f-	*-p- > -v-
*t- > t-	*-t- > -z-
*k- > k-, h-	*-k- > Ø
*-pp- > -p-	*-mp- > -b-
*-tt- > -t-	*-nt- > -d-
*-kk- > -k-	*-nk- > -g-

227

A magyarázat

Nazális + zárhang

PFU >	fi.	md.	magy.
*-mp- >	-mp-	-mb-	-b-
*-nt- >	-nt-	-nd-	-d-
*-nk- >	-nk-	-ng-	-g-
*kumpa	kumpua-	kumboldo-	hab
*anta-	anta-	ando-	ad-
*tunke-	tunke-	tungo-	dug-

zöngésülés és denazalizáció >

zöngés zárhangok születése, zöngésségi oppozíció

228

Geminált zárhangok

*-pp- >	fi. -pp-	~ m. -p-
*-tt- >	fi. -tt-	~ m. -t-
*-kk- >	fi. -kk-	~ m. -k-

A zöngétlen zárhangok „újraszületése”

229

Szóbelseji zárhangok

*-p- >	-w-	>	-v-
*-t- >	-ð-	>	-z-
*-k- >	-γ-	>	Ø

3 zárhangból 3 réshang

réshangúsodás avagy spirantizáció

230

Szóeleji zárhangok

*p- >	fi. p-	~ m. f-
*t- >	fi. t-	~ m. t-
*k- >	fi. k-	~ m. k- (+ Vpal)
*k- >	fi. k-	~ m. h- (+ Vvel)

231

Szóeleji zárhangok

- spirantizáció
- a szó belsejében mindenütt hatott
- a szó elejére érve kifulladt (50%-os hatások)
- a szóhangsúly miatt a változások a szó belsejében kezdődtek és onnan terjedtek a szó elejére

232

A zárhangok története

*p-	> fi. p-	~ m. f-	SP 50%
*t-	> fi. t-	~ m. t-	KL spirantizáció
*k-	> fi. k-	~ m. k- (+ Vpal)	KL (hangsúlyos)
		~ m. h- (+ Vvel)	SP
<hr/>			
*p-	> fi. -p-	~ m. -w- > -v-	SP 100 %
*t-	> fi. -t-	~ m. -ð- > -z-	SP spirantizáció
*k-	> fi. -k-	~ m. -γ- > Ø	SP (hangsúlytalan)
<hr/>			
*pp-	> fi. -pp-	~ m. -p-	gem. rövidülés
*tt-	> fi. -tt-	~ m. -t-	= zöngétlen
*kk-	> fi. -kk-	~ m. -k-	zárhangok újra
<hr/>			
*nt-	> fi. -nt-	~ m. -d-	zöngés
*mp-	> fi. -mp-	~ m. -b-	zárhangok
*nk-	> fi. -nk-	~ m. -d-	születése

233

2. A grammatikai elemek összevetése

kala uiskelee elevänä veden alla

a hal úszkál elevenen a víz alatt

234

Igeragozás

	finn	magyar	
Sg. 1.	-n	-ok/-ek/-ök	-om/-em/-öm
Sg. 2.	-t	-sz	-od/-ed/-öd
Sg. 3.	-V, Ø	Ø	-ja/-i
Pl. 1.	-mme-	-unk/-ünk	-juk/-jük
Pl. 2.	-tte	-tok/-tek/-tök	-játok/-itek
Pl. 3.	-vat/-vät	-nak/-nek	-ják/-ik

235

Névszóragozás

határozószó	rag	alapnyelvi	rag	h.szó
*al-na > alla *yl-nä > yllä ?kaike-ti ku-ten	*-s-nA > -ssA *-l-nA > -llA	LOC *-nA LOC *-t	-ben -on -t/-tt -nött	benn kinn itt mellett
al-ta luo-ta	-s-tA -l-tA -tA	ABL *-tA		
minne tänne *ala-k	*-sen > -Vn *-len > -lle	LAT *-ñ LAT *-k	-be, -ra, -nek, -hoz, -ni	alá, mellé haza, oda

236

Birtokos személyragozás

Sg1.	szem-em	~ silmä-ni
Sg2.	szem-ed	~ silmä-ti > silmä-si
Pl2.	szem-etek	~ silmä-tte
Pl1.	szem-ünk	~ silmä-mme
ősm.	-mVkv (pl. HB. isemucut)	> -mk > -Vnk
ősf.	-mVkv	> m-mV > -mmV

237

A szomorú valóság...

Azt kellene tudatosítani, hogy..

- ◆ a nyelvészet, nyelvtörténet is tudomány
- ◆ saját kutatási módszereivel
- ◆ a nyelv nem úgy működik, ahogy tízmillió amatőr nyelvész gondolja

238

Az előadás tematikája

- I. A nyelvrokonság fogalma
- II. Az uráli népek és nyelvek bemutatása
- III. A nyelvrokonság bizonyítékai
- IV. Őshazaelméletek
- V. Az alapnyelv jellemzése

239

4. Őshazaelméletek

1. Ázsiai elmélet
2. Volga–Káma vidéki őshaza
3. Baltikumi őshaza
4. Uráli őshaza
5. Ugor őshaza
6. A magyarok őshazája és vándorlása, honfoglalás

240

Kronologizációs kérdések

Meddig lehet időben visszamenni?

- ◆ alapnyelv vizsgálata: a felbomlás pillanatában
- ◆ elvileg max. a jégkorszakig (i.e. 14 000)

241

Az uráli alapnyelv kronologizációja

Urali alapnyelv felbomlása:	ie. IV. e.
Fgr. alapnyelv felbomlása:	ie. III. e. végén
Ugor alapnyelv felbomlása:	ie. II. e. végén
FP alapnyelv felbomlása:	ie. II. e. közepén
Permi alapnyelv felbomlása:	isz. VIII. sz.
FV alapnyelv felbomlása:	ie. I. e.
Közfinn alapnyelv felboml:	isz. I. sz.
Szamojéd alapnyelv felboml:	isz. kezdetén

242

Az ieur. alapnyelv lokalizációja

„A jelöltek között szerepelt már Ázsia, India, Kasmír, a Himalája térsége, a Pamír és magas fekvésű völgyei, Baktria, Nyugat-Turkesztán, Közép-Ázsia, a Kaszpi-tenger vidéke, Babilónia, az Urálon túli sztyepp, a kirgiziai sztyepp, Kis-Ázsia (vagy annak valamelyik része), a Kaukázus, a Kaukázus és a Kaszpi-tenger térsége, az Urál és az Északi-tenger közötti vidékek, az Uráltól nyugatra Közép- és Dél-Oroszország a Kárpátoktól Közép-Ázsiáig vagy Iránig, a Baltikum, sőt csak Litvánia, Skandinávia, Észak-Európa, Közép-Európa Csehország központtal, a Rajnától a Donig vagy a Volgáig, Európától keletre valahol, Délkelet-Európa és a délnyugat-oroszországi sztyepp, Közép-Európától keletre, Észak-Németország egy része, a Harz-hegység, Königsberg vidéke, a Kárpátok térsége, Turingia, Szászország, Német- és Lengyelország területe, az Alpoktól északra eső térség a Kárpát-medencével és az Észak-Balkánnal, Északnyugat-Ukrajna, a Duna völgye, a Keleti-Kárpátok térsége, Kelet-Európa és Dél-Oroszország, és így tovább. Végül van elmélet, nem is egy, amely kimondottan Magyarországot jelölte meg az egész indoeurópai alapnép vagy egy-egy csoportja őshazájaként.”
(Makkay János: Az indoeurópai népek őstörténete. Budapest, 1991. 77. oldal)

243

Urali őshazaelméletek

- ◆ viszonylag körülhatárolt, összefüggő, kis terület (kis lélekszámmal)
- ◆ alapszókincs vizsgálata: sivatag, magashegység és tenger mellék kizárása
- ◆ nyelvészeti paleontológia módszere

244

Uráli őshazaelméletek

1. Ázsiai elmélet
2. Volga–Káma vidéki őshaza
3. Baltikum–Oka-vidéki őshaza (László Gyula)
4. Urál-vidéki őshaza (Hajdú Péter)
5. Az ugor őshaza
6. A magyarok vándorlása

245

1. Az ázsiai elmélet

- ◆ urál-altaji rokonságeszme: XIX. század közepén
> közös őshazát kerestek
- ◆ Wiedemann (észt, 1838) és Castrén (finn, 1849)
- ◆ az Altaj és a Szaján hegységek vidékén
- ◆ földrajzi nevek segítségével (hibás!)
- ◆ 1950-es évek: Molnár Erik
- ◆ manapság is sokan vallják, hogy Ázsiából jöttünk

246

247

2. Volga–Káma vidéki őshaza

Nyelvészeti paleontológia

- ◆ A növény- és állatföldrajz eredményeit bevonják a nyelvészeti kutatásba, főként az őshazakutatásba.
- ◆ Lényege: az egyes nyelvek alapszókészletében megvizsgálják az állat- és növényneveket, így kiderül, milyen természeti környezetben éltek elődeink.
- ◆ Ha egy szó több rokon nyelvben is szerepel, az visszavezethető az alapnyelvre. (Vö. tatu és elefánt.)

248

2. Volga–Káma vidéki őshaza

- ◆ Az állatok és növények elterjedését térképen jelölik, megkeresve azt a területet, ahol az a fauna és flóra együttesen megtalálható, amelyet őseink ismerhettek.
- ◆ Ha sok ilyen név van, viszonylag pontosan meghatározható az őshaza helye.
- ◆ Indoeurópai őshazakutatás: bükk – nem vált be.
- ◆ Uráli őshazakutatás: ez a legfőbb módszer.

249

2. Volga–Káma vidéki őshaza

- ◆ az uráli alapszókincs vallomása: nincs sivatag, tenger, magashegység, de van erdő, folyó

Vízi élet szavai:

- ◆ víz, tó, láp, jó 'folyó', ügy 'forrás'
- ◆ hab
- ◆ hal, tat(hal), keszeg, kecsge, őn
- ◆ [süđer], [tokhal], [lazac]
- ◆ hód
- ◆ háló, ár
- ◆ úszik

250

2. Volga–Káma vidéki őshaza

(Erdei) állatok:

evet 'mókus', egér, nyúl, róka, [hermelin], [nyérc],
[nyest], [coboly], menyét, nyuszt, [rén], fene

Madarak:

daru, fecske, holló, lúd, málinkó, varjú,
vöcsök, [harkály], [hattyú] – fészek

Fanevek, bokrok, cserjék:

szilfa, fenyő, [erdei fenyő], [vörösfenyő],
[jegenyefenyő], [lucfenyő], [cirbolyafenyő], [nyírfa], [fűzfa],
[rezgőnyár], [zelnicemeggy]
[málna], [ribiszke], [fekete áfonya], [mocsári berkenye],
[madárberkenye]

251

2. Volga–Káma vidéki őshaza

MÉH ~ fi. *mehiläinen*, é. *mehiläne*, md. *mekš*, cser. *mükš*,
zj. *moš*, vj. *muš* < fgr. *mekše

MÉZ ~ fi. *mesi*, é. *mesi*, md. *med'*, cser. *mü*, vj. *mu*, zj. *Ma*
< fgr. *mete

- ◆ Ha ismerték a szót, ismerniük kellett az állatot is.
- ◆ Ahol a méh élt, ott volt az őshaza (+ más állatok, növények).
- ◆ A méhészkedés Ázsiában csak a XVII. sz-tól ismeretes
(egy orosz katonatiszt vitte be).
- ◆ Következtetés: az őshaza nem lehetett Ázsiában, csak az Uráltól nyugatra eső (*európai*) területeken.

252

2. Volga–Káma vidéki őshaza

SÜN (< süil) ~ fi. *siili*, é. *siil*, cser. *šülem*, md. *šejel'*,
vog. *soule* < fgr. *šijele*

- ◆ A sün a 61. szélességi fok fölött nem él meg.
- ◆ Következtetés: az őshaza
a 61. fok alatti területeken
keresendő.

253

2. Volga–Káma vidéki őshaza

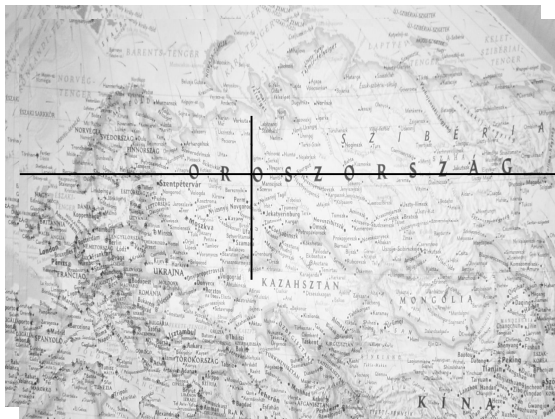
VAS ~ fi. *vaski*, é. *vask*, cser. *važ*, md. *viškä*, vj. *veš*,
vog. *weš*, zam. *waza* < uráli *waške*

Az i.e. IV–III. évezredben (is) a térség legnagyobb
vasérclelőhelye a Dél-Uráltól nyugatra eső terület
volt.

SÓ ~ ? fi. *suola*, md. *sal*, vj. *silal*, zj. *sol* < FP *sala*

A sószállítás fő útvonala a Volga volt
(a Kaszpi-tengertől).

254

55

2. Volga–Káma vidéki őshaza

1. A nem mézélő méheket már nagyon régóta ismerték Szibériában.
2. A sün a mai éghajlati viszonyok között nem él meg a 61. fok felett. Nem tudjuk biztosan, 6000 éve hol élhetett.

Ettől természetesen még lehetett az őshaza Európában
(de ezek így nem számítanak perdöntő bizonyítéknak).
Ennek ellenére ez a legvalószínűbb elmélet!
(Az összes növény- és állatnév erdőben, vízben gazdag
területre utal.)

256

3. Baltikum–Oka-vidéki őshaza

- ◆ László Gyula, 1961 – a régészet módszereivel
- ◆ palynológia (virágporszívógátok) > éghajlati változások
- ◆ jégkorszak után szerinte az Urálban nagyon hideg volt, élet nem lehetett
- ◆ régészet: újkőkori fésűs kerámia < középső kőkori szvidéri kultúrából (ma: Swidry, Lengyelország)
- ◆ őshaza: Lengyelország–Baltikum–Oka

257

3. Baltikum–Oka-vidéki őshaza

- ◆ ezt az elméletet finn és észt tudósok továbbfejlesztették:
  - nem volt nyugati irányú vándorlás
  - finnek szerint ők az ie. VII. évezredtől ott laknak
  - észtek szerint az ie. III. e-ben a Baltikumban finnugor népesség
- ◆ ez a „nagy őshaza” elmélete: Uráltól a Baltikumig
- DE: a) tévedés a lakatlan Urál elve
- b) nyelvészeti adatok: ősiráni jövevényszavak a nyugati finnugorság nyelveiben!!!

258

259

4. Urál-vidéki őshaza

- ◆ Hajdú Péter, 1981
- ◆ nyelvészeti paleontológia + pollenvizsgálatok
- ◆ állatnevek nem használhatók
- ◆ a legbiztosabbak a fanevek
- ◆ nincs helymeghatározó értéke (mindenhol megél): nyírfa, nyárfa, fűzfa, erdei fenyő
- ◆ 5 fanév jön szóba:
  - lucfenyő
  - cirbolyafenyő
  - jegenyefenyő
  - vörösfenyő
  - szilfa

260

4. Urál-vidéki őshaza

- ◆ fi. *kuusi*, md. *kuz*, zj. *koz*, szam. *kut* < PU *kowese 'lucfenyő'
- ◆ zj. *sus*, osztj. *tezet*, szam. *tēden* < PU *sikse 'cirbolyafenyő'
- ◆ cser. *nulgo*, zj. *ńil*, vog. *ńuli*, szam. *nelga* < PU *ńulka* 'jegenyefenyő'
- ◆ zj. *ńia*, osztj. *nāņk* < PFU *nāņe* 'vörösfenyő'
- ◆ m. *szil*, cser. *šol*, md. *sāli*, fi. *salava* < PFU *šala 'szilfa'

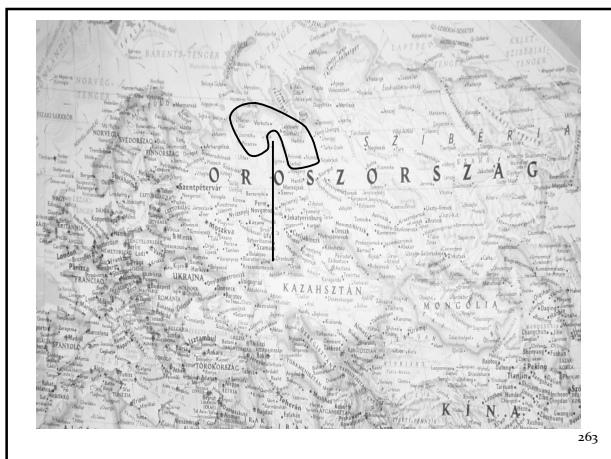
261

4. Urál-vidéki őshaza

- ◆ ha ezeket a faneveket a hatezer évvel ezelőtti elterjedésük (pollenanalízis!) alapján térképre vetítjük:
- ◆ az őshaza Ny-Szibériában és az Urál északi részén átnyúlva ÉK-Európában (a Pecsora folyó mentén) volt a ie. VI–IV. évezredben
- ◆ innen kelet felé a szamojédok, nyugat felé a finnugorok (orosz régészek: voloszovói kultúra)
- ◆ DE! Ma már tudjuk, hogy a szilfa nemcsak a Felső-Pecsora mentén, hanem a Dél-Urálban is előfordult akkoriban (Veres Péter elmélete)

262

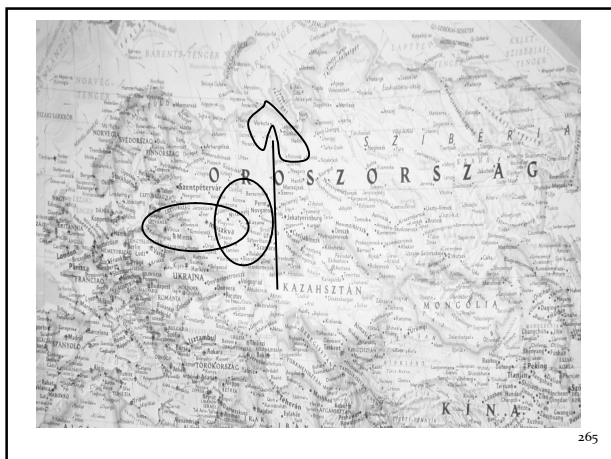

263

Az őshazaelméletek összefoglalása

- ◆ az ie. VI–IV. évezredben az ősuráli népesség az eurázsiai erdőövezetben élt
- ◆ elméletek: a Baltikumtól Ny-Szibériáig, de a legvalószínűbb az Urál vidéke
- ◆ vagy az Uráltól nyugatra (Volga–Káma), vagy az Észak-Urál környékén (Pecsora), vagy az Uráltól keletre (Szibéria nyugati része)

264

265

5. Az ugor őshaza

- ◆ finnugor alapnyelv kettéválása: ie. III. évezred végén
- ◆ ugor alapnépesség őshazája: Urál–Ny-Szibéria
- ◆ miért bomlott fel az ugor egység? klímaelmélet?
- ◆ ie. II. e.: állattartás (*ló, nyereg, fék* < ósíráni), kevés földművelés
- ◆ ie. II. e. végén szárazabb időjárás:
- ◆ északra az obi-ugorok
  - > állattenyésztés-földművelés továbbra is
- ◆ a délebben élő magyarok ottmaradtak
  - > új viszonyok: nomád állattenyésztés

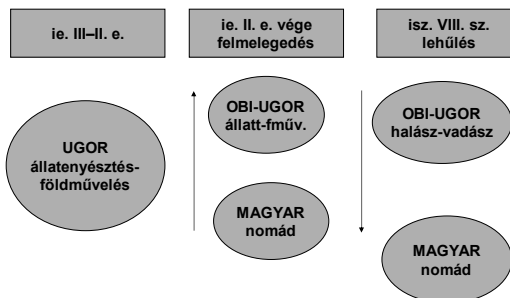
266

5. Az ugor őshaza

- ◆ ie. VIII–VII. sz.-ban hűvösebb, nedvesebb periódus:
- ◆ obi-ugorok maradtak a tajgán
  - > áttértek a halász-vadász életmódra
- ◆ az ősmagyarok dél felé vándoroltak, megtartva a nomád életmódot
- ◆ ie. 500 körül irániakkal találkoztak (jövevényszavak)
- ◆ isz. 350–550 k.-re a magyarok már eltávolodtak az ugor őshazától, a Belaja mellett éltek (Magna Hungaria)

267

5. Az ugor őshaza

268

6. A magyarok vándorlása

269

6. A magyarok vándorlása

Magna Hungaria

- ◆ ma: Baskíria
- ◆ kun menekültek: magyarok élnek arrafelé > IV. Béla domonkos szerzeteseket küldött, csak Ottó tért vissza, de részletes beszámolója előtt meghalt > újabb szerzetesek
- ◆ Julianus (1236) megtalálta őket (elvezetés is tőle)
- ◆ más szerzetes utazók (Giovanni da Pian del Carpini) és arab geográfusok is tudósítottak róla
- ◆ IV. Béla visszaküldte Julianust (1237), el akarta őket hívni Magyarországra > tatárjárás miatt nem sikerült
- ◆ az idegen népek támadása miatt egy részük elpusztult, más részük továbbvándorolt, beolvadt
- ◆ „mozgó sztyeppevezet”, folyamatos vándorlás nyugat felé

270

6. A magyarok vándorlása

Levédia

- ◆ a Kaukázus északi előtere, a Fekete-tengertől északra, a Volga és a Don alsó folyásánál
- ◆ a VIII. sz. közepétől (750 k. – újabban: 670 k.) a IX. sz. közepéig
- ◆ a Kazár Birodalom részeként
- ◆ a magyarok első (ismert) uralkodójáról, *Levedi* fejedelemről nevezte el Bíborbanszületett Konstantin
- ◆ szoros kapcsolat az onogurokkal (népnév!)
- ◆ ótörök jövevényszavak (nagyon sok!)
- ◆ földművelés, állattartás

271

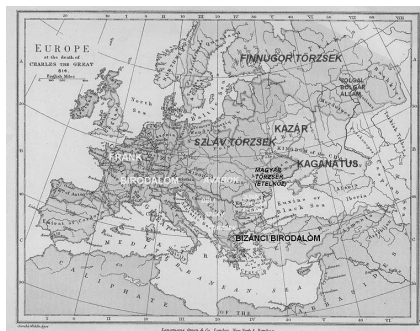
6. A magyarok vándorlása

Etelköz

- ◆ a mai Ukrajna déli része
- ◆ a Don, Dnyeper, Dnyeszter, Bug és Szeret folyók vidéke
- ◆ ótörök *Etil* 'folyó'
- ◆ a kazároktól való elszakadás > függetlenedés, erős hatalom
- ◆ a honfoglalás előtti utolsó haza (vérszerződés, kabarok csatlakozása)
- ◆ az Etelközbe érkezés ideje: 820–860 (újabban: 670)
- ◆ földművelés jelentősége egyre nagyobb (*búza, árpa, eke, sárló, gyümölcs, alma, bor, komló, kender, borsó, ökö, bika, tinc, ol, karám; dísznő, tyúk* – megtelepedés)
- ◆ besenyők támadása: honfoglalás (nagy létszámú, teljes népesség asszonyokkal, gyerekekkel; erős hadsereg – kalandozások szinte rögtön)

272

Európa a IX. század elején

273

6. A magyarok vándorlása

Kettős honfoglalás

- ◆ László Gyula
- ◆ Kuvrat onogur-bolgár fejedelem egyik fia Magna Bulgáriából (Fekete-tenger) > Kárpát-medence
- ◆ 670 k, ezek magyarok lehetnek
- ◆ indok: griffes-indás népesség, türk rovásírás, ez magyar lenne??

274

Az előadás tematikája

- I. A nyelvrokonság fogalma
- II. Az uráli népek és nyelvek bemutatása
- III. A nyelvrokonság bizonyítékai
- IV. Őshazaelméletek
- V. Az alapnyelv jellemzése

275

Az alapnyelv jellemzése

1. HANGTAN
  - 1.1. Az alapnyelvi mássalhangzórendszer
  - 1.2. Az alapnyelvi magánhangzórendszer
2. MORFOFONOLÓGIA: a szavak szerkezete
3. SZÓFAJTAN
  - 3.1. Névszó és ige
  - 3.2. Számnevek
  - 3.3. Névmások
4. ALAKTAN
  - 4.1. Névszói esetragok (Cx)
  - 4.2. Birtokos személyragok (Px)
  - 4.3. Számjelek (Nx)
  - 4.4. Igei személyragok (Vx)
  - 4.5. Módjelek (Mx)
  - 4.6. Időjelek (Tx)

276

1.1. Az alapnyelvi mássalhangzórendszer

Zárhangok: p, t, k

Réshangok: w, ð, d', j, γ, s, ś, š

Affrikáták: č, č

Laterálisok: l, l'

Tremuláns: r

Nazálisok: m, n, ŋ, ŋ

277

1.2. Az alapnyelvi magánhangzórendszer

	u	ü	i
ō	o	e	ē
	a	ä	

278

2. A szavak szerkezete (morfológia)

CVCV, CVCCV, VCV, VCCV, CV

- ♦ általában kétszótagú (főnév, ige stb.)
- ♦ ritkán egyszótagú (névmások)
- ♦ ritkán háromszótagú: *šingere* 'egér', *ńomal3* 'nyúl'

- ♦ a szó elején nem állhatott CC-
- ♦ a szó közepén kevés -CC-
- ♦ -VV- soha
- ♦ a szó végén csak -V

279

2. A szavak szerkezete (morfológia)

Statistikai adatok:

- ♦ kb. 1200 szó, ebből: CVCV 50%
- ♦ C- 90%, V- 10%
- ♦ háromtagú: kb. 40 szó,
- ♦ szókezdő C-: k-, t-, p- a legtöbb
- ♦ első szótagi V: kétharmada veláris
- ♦ V a szótagalkotó (*vlk*, *krk*, *zmlzina*)
- ♦ a szuffixumoknak (-CV) két allomorfa volt (van):
palatális – veláris

280

3.1. Alapnyelvi szófajok: névszó és ige

- ◆ a névszó és az ige határa nem volt ennyire éles
- ◆ az alapnyelvben sok nomenverbum volt:
fagy, les, nyom, vész
- ◆ a névszót állítmányként (igeként) is lehetett ragozni:
md. *lomañ* 'ember' – *lomañ-an* 'ember vagyok',
od 'fiatal' – *od-ol'i-n* 'én fiatal voltam',
kudo 'ház' – *kudo-sa-t* 'a házban vagy'
- ◆ de ezek nem tényleges igék, hanem a névszók alkalmi igésülései
- ◆ fő különbség: névszóhoz módjel, igéhez esetrag nem!

281

3.2. Alapnyelvi szófajok: számnevek

- ◆ számrendszerek: 1, 5, 20 (quatre-vingts = 4 x 20) (< ujjak)
- ◆ a fgr. nyelvekben az első hat számnév közös
> korábbi elmélet: hatos rendszerünk volt
- ◆ hatos???
- ◆ mai elmélet: tízes számrendszerünk volt

282

Számnevek a finnugor nyelvekben

finn	mordvin	cseremisiz	vojtyák	osztják	vogul
yksi	vejke	ik	odig	ěj	ük
kaksi	kavto	kok	käk	kät	kit'
kolme	kolmo	kəm	kviñ	koləm	körəm
neljä	nil'e	nəl	ñil'	ñələ	ñili
viisi	vet'e	wəc	vit'	wet	ät
kuusi	koto	kut	kvat'	kut	kat
seitsemän	šisem	šəm	šizim	lāwət	sät
kahdeksan	kavkso	kāñdäkš	t'amis	ñiləγ	ñalälow
yhdeksän	vejkse	əñdekš	ukmäs	ějərjəñ	antälow
kymmenen	kemeñ	lu	das	joñ	low

283

3.2. Alapnyelvi szófajok: számnevek

- A tízes számrendszer nyelvi bizonyítékai:
- a) Mit neveznek meg kiindulópontként, alapként?
- ◆ ha a 6 lett volna a kiindulópont, akkor külön lexéma kellene a 36-ra (és a 216-ra)
  - ◆ ezzel szemben több szó van a 10-re: m. *tíz*, *-van/-ven*, **-nc*
m. *van/-ven* ~ vog. *man*, zj. *min*
cser. *lu* ~ vog. *low*
fi. *kymmenen* ~ md. *kemeñ*
  - ◆ *húsz* ~ vog. o. *chus*, zj.-vj. *kiz*, md. *koms*
  - ◆ nagyobb számok: átvételek (keresk. kapcs.): *sata*, fi. *tuhat*

284

3.2. Alapnyelvi szófajok: számnevek

b) Mi a viszonyítási alap?

- 9 m. *kilenc* = *kivül*, *kül* + *nc* 'tíz' = 10 - 1
fi. *yhdeksän* = *yhde-* (yksi 'egy') + 'tíz' = 10 - 1
vog. *antälow*, osztj. *ějərjəñ*

8 fi. *kahdeksan* = *kahde-* (*kaksi* 'kettő') + 'tíz' = 10 - 2
zj. *kekjamis*, md. *kavkso*

c) A '7' megnevezése

7 mágikus tabunév > kiesik (a hét iráni eredetű)

285

3.3. Alapnyelvi szófajok: névmások

- ◆ személyes, mutató, kérdő (egytagúak)
- ◆ személyes: *mV*, *tV*, *sV* – plur. *mV-k*, *tV-k*, *sV-k*
- ◆ ige + szem. nm. > igeragozás (*néz* + *én* >> *nézem*)
- ◆ névszó + szem. nm. > birt. szragozás (*kéz* + *én* >> *kezem*)
- ◆ mutató:

<i>tü</i>	fi. <i>tü-mü</i>	m. <i>té-</i>
<i>to</i>	fi. <i>tuo</i>	m. <i>to-va</i>
<i>nü</i>	fi. <i>nämü</i>	
<i>no</i>	fi. <i>nuo</i>	
<i>će</i>	fi. <i>se</i>	
<i>e</i>		m. <i>ez</i> , itt, <i>ide</i>
<i>o</i>		m. <i>az</i> , ott, <i>oda</i>

286

3.3. Alapnyelvi szófajok: névmások

◆ kérdő névmás

<i>ke</i>	fi. <i>ke-n</i>	m. <i>ki</i>
<i>ku</i>	fi. <i>ku-ka</i>	m. <i>ho-</i>
<i>mi</i>	fi. <i>mi-kä</i>	m. <i>mi, mi-</i>

◆ élő és élettelen megkülönböztetése

287

4.1. Névszói esetragok (Cx)

		magyar	finn
Nominativus	*-Ø	-Ø	-Ø
Accusativus	*-m		-n
Genitivus	*-n		-n
Locativus I. (U)	*-nA	-n	-nA
Locativus II. (FU)	*-ttA	-t/-tt	-t
Ablativus I. (U)	*-tA		-tA
Ablativus II. (Ug)	*-lA	-l	
Lativus-Dat I. (U)	*-ń		-n
Lativus-Prolat I. (U)	*-kA	-é	-k-si
Lativus-Prolat II. (FU)	*-j		-i

288

Névszói esetragok: *-nA locativus

magyar

◆ -n/-on/-en/-ön superessivus

hely: asztalon, idő: *télen*, mód: *szépen*,
állapot: *ébren*, szám: *ketten*

◆ -ban/-ben inessivus

◆ határozószó, névutó: *kinn, benn, fenn, hún (> hol)*

finn

◆ -na/-nä essivus

állapot: *vanhana* 'öregként', *opettajana* 'tanárként'
idő: *talvena* 'télen', *maanantaina* 'hétfőn'
hely: *kotona* 'otthon', *ulkona* 'kint', *alla* 'alatt'

289

Névszói esetragok: *-ttA locativus

magyar

◆ -t/-ott/-ett/-ött locativus:

Kolozsvárt, Kaposvárott, Pécssett, Győrött

◆ -nütt/-nott/-nött családi helyrag:

papnütt, bírónött

◆ határozószó, névutó:

itt, hanyatt, mögött, mellett, bent, fent, déltájt (idő), *örömet, bizvást* (mód)

finn

◆ határozószó, névutó:

nyt 'most', *muuten* 'egyébként', *kaiketi* 'talán'

290

4.2. Birtokos személyragok (Px)

		magyar	vogul	finn
Sg1	*me	-m	-m	-ni
Sg2	*te	-d	-n	-si
Sg3	*se	-A	-te	-nsA
Du1	*men		-men	
Du2	*ten		-nen	
Du3	*sen		-ten	
P11	*mek	-nk	-w	-mme
P12	*tek	-tOk	-en	-nne
P13	*sek	-Uk	-anəl	-nsA

291

4.3. Számjelek (Nx)

Pluralis		magyar	vogul	finn
Nom.	*-t		-t	-t
függő esetek	*-j	-i		-i-
birtoktöbbsítés	*-n		-an	(-n)
névmás	*-k	-k	-w	
Dualis		magyar	vogul	finn
Nom.	*-k		-iy	
névmás	*-n		-n	

292

4.4. Igei személyragok (Vx)

		magyar	vogul	finn
Sg1	*-me	-m	-m	-n
Sg2	*-te	-d	-n	-t
Sg3	*-se	-i	-te	
Sg3	*-Ø	-Ø	-Ø	-Ø
Du1	*-men		-men	
Du2	*-ten		-n	
Du3	*-sen		-ten	
P11	*-mek	-nk	-w	-mme
P12	*-tek	-tOk	-n	-tte
P13	*-sek	-ik		

293

4.5. Módjelek (Mx)

		magyar	vogul	finn
Indicativus	*-Ø	-Ø	-Ø	-Ø
Imperativus	*-k	-j		-k
Conditionalis	*-nek	-né	-nuw	-ne

294

4.6. Időjelek (Tx)

		magyar	vogul	finn
Praesens	*-Ø	-Ø	-Ø	-Ø
	*-k		-γ	
Praeteritum	*-ś		-s	
	*-j	-é		-i

295